

Knjiga 7.

Življenje in svet

Štev. 9.

Ljubljana 28. februarja 1970.

Leto 4.

E. Justin: »Zadnja maska« (lesorez)

Oskar A. H. Schmitz

Prekletstvo občutljivosti

Brez dvoma je eno izmed temeljnih načel takta in ravnanja z ljudmi prizanašanje tuji občutljivosti. Kolikokrat bi resnica hitreje prepričala, če bi njen propovednik včasih malce manj mislil nanj kakor na duševno stanje onega, ki mu jo hoče dopovedati. To velja prav tako za vzgojo kakor za diplomacijo. Ves naš novi vzgojni ustroj temelji na prizanašanju prirodni občutljivosti otroške duše, da se ne razrasejo manj vredna občutenja in trma, ki vzgojo otežkočijo. Zlasti v občevanju z ženskami velja stavek: vse je odvisno od tega, kako poveš. Če navežeš na njihovo samozavest, tako da jim izzoveš občutek, da jim ne odrekaš nekega priznanja, potem ne bo težko dopovedati njihove napake kot nekake sence, ki nujno izvirajo iz svetlobe njihovih vrlin. Če pa začneš s kritiziranjem, izzoveš samo ugovore in nočejo razumeti niti najnavadnejših stvari, za katere njih inteligenca popolnoma zadošča. Zato vzame ženska preko ljubezni vse na znanje — zakaj biti ljubljena je vendar najvišje priznanje.

V diplomaciji so bili jezuiti prvi mojstri umetnosti prepričevanja s prizanašanjem občutljivosti. To so pokazali zlasti v dotiku z visoko kultiviranimi Orientalci. V svojem pogovoru z njimi so vselej začeli s tem, da so poudarili skladja med indijskimi, kitajskimi ali japonskimi verskimi nauki s krščanskimi, in šele pozneje so polagoma prišli z novimi, drugovercem še tujimi stvarmi na dan. Gotovo bi se tudi znanostne resnice mnogo prej uveljavile, če bi njih propovednik, nekoliko bolj mislil na to, da ne kaže nasprotnika po nepotrebnem izzivati, t. j. raniti ga v njegovi občutljivosti. O, vem, da mi, cenjeni čitatelji, v tem trenutku porečete, da sem premehek, in da mora stvar že sama po sebi prepričati. Saj so baš jezuitom dostikrat očitali, da so zamolčali ali vsaj zabrisali bistvene zahteve katoliške cerkve, samo da bi dobili več pripadnikov za krščanstvo. A naj bo z jezuiti že tako ali tako, vsekako je treba z druge strani paziti na to, da tuji občutljivosti *preveč* ne prizanašajo — in ravno o tem bi hotel nekoliko izpregovoriti.

Argumenti stvarne vrednosti morejo svoj pravi učinek doseči samo na stvaren način, ozir na občutljivost pa je nekaj čisto osebnega. O tem moramo vsekako biti na čistem. A če smo na čistem, to je, če smo v stvari strogi in trdi, potem smemo baš zaradi te gotovosti biti iz početka formalno prizanesljivi, zakaj večji del ljudi je uglasen malone izključno na osebno noto, pred vsem večja polovica človeštva, to so ženske, dalje vsa mladina in tudi med zrelimi možmi jih je precejšnje število. Vse te ljudi je treba šele pridobiti za objektivne vrednote in zato morajo pravi voditelji, duhovni kakor telesni, imeti nekaj znanja v umetnosti prizanašanja osebni občutljivosti. A to ravnanje mora imeti neke meje, če nočemo vrednot zapraviti. Pri vzgoji, pri občevanju človeka s človekom, pri zagovarjanju znanstvenih dognanj in v diplomaciji pridejo trenutki, in sicer odločilni, ko je treba partnerja vendarle postaviti pred gola dejstva, ne glede na njegovo občutljivost, drugače iz samega strahu pred energično besedo nikoli ne prideš iz mlačne sanatorijske atmosfere.

Meje, kjer prestanejo osebni oziri, psihologu ne bo težko odkriti. Kakor hitro namreč človek, ki je bil deležen prizanesljivega ravnanja, opazi, da upošteva njegovo občutljivost, si iz tega zelo rad prilasti neko pravico. Običajno slišiš potem, da si dolžan prizanašati iz človekoljubja ali iz ljubezni ali pa tudi samo iz takta. Tisti trenutek je najprimernejši za jasno besedo, da občutljivec nima pravice do prizanašanja in da se mora zanjo zahvaliti samo tvoji potrpljivosti in uslužnosti. Občutljivec je uklenjen v samoljubje in zato ni zmožen jasne presoje. Ne more prenesti, da bi bile še kake vrednote, ki jih on še nima, a jih nemara imajo ravno ljudje, ki so mu bili dotlej zelo nesimpatični. To je splošna človeška slabost, a vendar le slabost. Kdó ima kako telesno napako, je hvaležen, če mu kdo pomaga. Slepec ali hromec bi z vso pravico očitala brezobzirnost ljudem, ki ne bi hoteli videti niune hibe. Nedostatke na duši in duhu pa je mnogo težje priznati, a šele kadar jih človek prizna, jih je moči odpraviti. Toda če

gremo tu v prizanašanju predaleč, spravimo polagoma občutljivemu preveliko moč v roke. A če pride slabič do oblasti, postane zanesljivo samosilnik. Pomislimo samo na mnogoštevilne rodbine, ki trpe pod občutljivostjo očeta-slabiča, razvajene žene ali kakega sorodnika, ki se nam vsili s svojo trajno prisotnostjo. Vsi so si v vesti, da je tako življenje pekel, a kaj hočejo: s papanom ali mamom ali babico ali katerimkoli že drugim o nekih stvareh ni moči govoriti, ker bi jih preveč zabolelo. Tako nastane ono bolniško ozračje same obzirnosti, ki zamori vsak napredek v življenju, ozračje krivo razumljene humanosti, ki slabiču ne samo prizanaša, ampak ga celo dvigne na prestol. Vzrok, zakaj se toliko ljudi jame z leti razvijati v smer čedalje bolj naraščajoče neumnosti, je v tem, da so bili zmerom obdani z ljudmi, ki so preveč upoštevali njihovo občutljivost. Toda psihoanaliza je naše delovanje ozadja tega stanja znatno razširila. Zelo pogosto je dala povod za tako občutljivost kaka okolnost iz mladosti. Otrok je prerano nekaj doznal ali se mu je kaj zgodilo, česar pri najboljši volji ni mogel razumeti. To ga je pobilo in preplašilo, a v bližini ni bilo nikogar, ki bi bil to opazil. Morda je kako prišel stvari na videz na kraj, s tem da je mučno doživetje potisnil v stran s tisto poudarjeno predrznostjo ali navidezno gotovostjo, ki mu jo je morda celo življenje nekaj časa honoriralo. Zato opažamo, da preži ravno pri tistih ljudeh, ki belčijo uspehe v življenju, ta občutljivost na dnu duše in vsak trenutek potoži nad prejemajhno pozornostjo. Občutljivost je namreč nenasitna v svoji potrebi po priznanju in pozornosti, ki naj bi bila nekaka odškodnina za veliko krivico, o kateri občutljivec misli, da mu jo je svet prizadejal; in ker občutljivost nikoli ne dá, da bi vzkliko velikodušje, zato se tudi nikoli ne sprijazni z mislijo, da bi svoje račune s svetom vendar že smatrala za poravnane.

Edino sredstvo, kako odpraviti to občutljivost, ni tedaj v trajnem prizanašanju; v določenem trenutku je treba stvar energično zagrabit. Po tej poti gre psihoanaliza. Izprva po možnosti prizanaša občutljivosti prizadelega, da ustvari atmosfero zaupanja, a ko pride trenutek, da spravi vzroke tega stanja prizadetemu do zavesti,

preide od osebnega ravnanja k stvarnemu. Vse, kar smo popolnoma prevzeli v zavestno mišljenje in čutenje, prestane biti nekaj, o čemer človek ne bi smel odkrito z nami govoriti. V ta namen pa je treba črtati vse osebne ozire, takrat je na mestu stvarna pojasnitev brez strupenega dokazovanja, čeprav pri tem tvegaš, da občutljivca do dna duše pretreseš. Pravo pretresenje ozdravi vsako malenkostno občutljivost.

Arij Stid

Hotel Evropa

Iz »Knjige za kratkovidne ljudi«

Zadnji večer v kratkem predpustu dolge zime. Dolge in mrzle, kakršne beleži samo kronika stoletij.

Ulica prazna. Temačna in nema. Samo škripanje poskakujočih stopinj premrtega stražnika.

In —

In za stražnikom — pod zasneženo, z ledom zasenčeno obločnico z jedva vidnim napisom »Hotel Evropa« — z zlatom obrobjen

PLESNI RED:

Valček
Foxtrott
Kolo
Tango

— — — — —
Dostop dovoljen
samo dostojnim maskam
Dvorana skrbno kurjena
Vstopnina 50 Din

In pod stražnikom na poledeneli asfalt primrznjena, razhojena večerna izdaja »Domovine« z velikimi naslovi: Strahovite žrtve mraza — Beda narašča — Promet ustavljen — Pomagajte revežem!

In stražnik poskakuje po taktu godbe v skrbno kurjeni dvorani za dostojne maske — —

M. Skubenko • Jablanovskij

V pasti

Povest iz mandžurske tajge

(Nadaljevanje)

Tako sem torej čakal, da pride vrsta name. Najrahljejši šum v travi ali v drevju za hrbtom me je opozarjal, da naj bom pripravljen na prežečo nevarnost. V roki sem držal puško z napetim petelinom; hrbet sem obrnil proti prepadu. Brezdanja temačna globina, kamor sem se imel spustiti, se mi ni videla več tako strahotna.

Ležeč na robu prepada sem bistro zrl v nočno temo.

Tedajci se je prvič zabliskalo in nato votlo zagrmelo. Odmev groma je tonil daleč v noči in mi v mojih čudnih okoliščinah klical v spomin prisposodbo o peklenškem grohotu. Neskončna tajga, vsa

zavita v odejo teme in oblakov, se ni zganila. Videlo se mi je, da stoje pred menoj molčeči polki silnih vojščakov, ki so pripravljeni na strahotno bitko. Bilo pa je le ogromno, iz teme vstajajoče drevje.

Nevihite v mandžurski tajgi so grozne. Neverjetna je njih silovitost. Težko da še kje drugod tako bliska in grmi. Nagli veter završi in zatuli po drevju in zvija zajetne velikane kakor šibe. Popotnik, ki ga zaloti nevihta v tajgi, je na slednjem koraku v nevarnosti za življenje.

Čez nekaj minut se je zopet zabliskalo od neba do tal. Vsak blisk je ozaril in pokazal vrhove daljnih gorâ. V vijoličastem svitu ognjenih strel so se razkrivale mrke čeri in pečine vsenaokrog in črni oblaki so se prikazovali v tej svetlobi kakor pošastni obri, ki jim iz nozdrvi suklja ogenj.

Dva koraka od mene je stalo drevo, na katerega deblo je bil Rogulin pritrdil vrv.

»Kako tanko je,« sem pomislil. V vročično vznemirjenih mislih mi je venomer trepetala slika, kako se spuščam po vrvi ter s kolikšno močjo jo držim z rokami, da v hipu ne strmoglavim v prepad.

Vse to je trajalo le nekaj minut. Medtem je spodaj zopet nekaj štrbunknilo v vodo. Taj-Va-čin je torej dospel do vode? Ali mu je šlo po sreči?

Vrgel sem si puško čez rame, se stisnil k tlom in se z rokami čvrsto oprijel vrvi. Mišičevje na rokah se je napelo. Visel sem nad prepadom.

Iz nižine mi je prihajalo na uho šumenje vode. Spuščal sem se počasi in previdno. Kmalu so se noge dotaknile dolgega droga. Tu je šlo že znatno težje. Moral sem se krčevito z rokami in nogami oprijeti gladkega lesa.

Toda kaj je to?... Že sem na kraju droga, a vode ni nikjer. Samo tam globlje, na temačnem dnu, jo čujem, kako buči, mrmra in togotno pada čez kamenje.

Če je do vode sedem ali osem metrov, tedaj mi utegne postati skok usoden. Brzica me zgrabi, telo izgubi ravnotežje in voda trešči z njim ob ostre čeri. Eden, dva udarca v glavo in valovi poneso moje močno telo kakor treščico.

Zadnja opora na drogu mi je bila kratka krotovica, katere sem se bil oprijel z vso močjo, kar sem je v tistem hipu zmogel. »Kako pa, če sta se moja tovariša ubila?« mi je šinilo v glavo in brž sem se še bolj krčevito oprijel grče.

Spodaj je bučala gorska brzica. Zopet je posvetil blisk. V njegovem svitu sem opazil desno od sebe oba tovariša: Rogulina in Taj-Va-čina. Bredla sta do prsi po vodi tik velikega kamna. Vsega tega sem se zavedel v teku ene same sekunde. Ogromna skala je bila odlična opora mojih spremljevalcev. Malo dalje so ležali kakor bariera počez po reki manjši kamni. Tu se je voda divje penila in štrkala kvišku. V zelenkastem siju bliska se mi je videio, kakor da bi iz vode frčale iskre. Trenutek na to se mi je reka zopet razgalila na široko in v daljavo s črnimi skalami na obrežju.

Kaj mi je preostalo, če ne skok v vodo! Drog, ki je bil privezan za vrh, se je končal kakšne štiri metre nad vodo. Nič nisem več premišljeval; izpustil sem drog in skočil. Z vseh strani so me obkolili hladni valovi, se vrgli na me in me sunili k veliki granitni pečini. Ohranil sem si vso prisotnost duha in si z rokami večje pomagal. Čez nekaj sekund sem občutil, da sem butnil z glavo ob prsi Taj-Va-čina. En sam trenutek sva oba obstala, potlej pa smo se vsi prijeli za roko in premagujoč rečni tok strumno korakali naprej.

Čim bližje smo bili nasprotnemu obrežju, tem plitvejše je bilo korito in lažja naša pot. Vendar je bila voda še vsevdilj tako močna, da smo se opotekali kakor pijani.

Nenadoma se je zabliskalo čez mero silno in brž na to je tako zagrmelo, kakor bi se bila zemlja razpočila na dvoje.

Obstali smo kakor okameneli.

Bliskanje je bilo čedalje pogostejše. Strele so švigale vsepovsod, kakor bi hotele zažgati ves svet. Nad nami še ni bilo nevihte, vendar se je že napovedovala: tajga je nekje daleč v temi strahovito ječala in šumela.

Komaj so zamrli zadnji odmevi groma, kar se oglosi nekje v gozdnatih gorah še strašnejše tulenje tigra. Kadar odmeva v noč ta kašljavi glas, čutijo ljudje in živali enako tesnobo in strah.

Krvoločna zver je brččas rohnela zaradi nastopajoče nevihte in njen glas je ošabno tekmoval z grmenjem.

Zopet je za minuto vse utihnilo. Po tej zlovešči tišini je udaril vihar znova, a še silneje; krošnje bližnjih dreves so

zaškripale in voda v rečnem koritu je besno zapljuskala pod njegovimi silovitimi sunki.

»Že se začinja...«, sem pomislil in od strahu zatrepetal po vsem telesu.

»Tajfun prihaja...«, je dejal Rogulin resnobno. »Hunguzom smo srečno ušli, ali pa uidemo tudi nevihti? Pazimo, da nas ne oplazi kako padajoče drevo z obrežja ali kamen, ki bi se utegnil skotaliti z vrha pečine. Moramo si urno poiskati kakšno zavetje pod skalo, kjer bomo na varnem.«

Vsak novi blisk je toliko posvetil, da smo prišli za nekaj korakov dalje, plezajoč kod pa kod preko debelega kamenja in oprijemajoč se vej grmičevja, ki se je razraslo po skali. Počasi in trudoma pa smo se vendar le prerli k skali, ki nam je obetala zaželjeno zavetje.

Blisk za bliskom je trgal nebo, strele so švigale sem in tja kakor gibčne kače, se vile po zraku in padale z neznansko naglico v zemljo. Grom je med ozkim skalovjem razsajal s tolikšno silo, da so se nam tresla tla pod nogami. Njegovo bobnenje je stoterno odmevalo v globokih gorskih kotlinah in vznemirjena zemlja z ognjenim obokom vred je dajala videz, da sta se sprla zemlja in nebo; bilo je tako, kakor bi se uprli vsi peklenski demoni.

Potlej se je iz pretrganih oblakov spustila neznanska ploha. Celi potoki po viharju razbičane vode so z besnim truščem drli na zemljo. Gozdovi so zajekali še silneje, obupano proseč narodo milosti in olajšanja. Z gorskih skal so se trgali zajetni kosi kamenja in se s po-

šastnim ropotom valili na dno, kjer so divje zaplesali okrog njih razpenjeni valovi.

Hrup je bil tolik, da nismo slišali drug drugega, kakor bi bili na mah postali gluhi. Premočeni do kože smo se stisnili v ozko izdolbino pod visoko granitno skalo. A tudi tu smo slišali, kako se skale tresejo in pokajo.

»Zdaj pa naj nas kar love, hudiči!« se je oglasil Rogulin, ko se je za spoznanje izboljšalo, tako da je vsaj človek človeka slišal. »Mislim, da lepo plavajo po tajgi. Ušli smo jim ravno v zadnjem hipu. A zlodji ne da nikoli miru: čim dalje bomo od njih, boljše bo za nas. Da nam ne bi te strele vendar le zavohale sledu!«

»Škoda naše vrvi!« se je spomnil Taj-Va-čin.

Nevihta je razsajala skoraj do jutra, vendar nismo mogli čakati še dalje. Od strahu pred nadaljnjim zalezovanjem hunguzov smo zapustili varno zavetje in — ne meneč se za zadnjo jarost nevihte, — vzlic pešajočim močem pogumno hiteli čez gorski hrbet.

Še vedno je grmel; kdaj pa kdaj je v prvem jutru zasvetil blisk. Toda to so bile že onemogle, zaspane pretnje nočne nevihte. Srdita opustoševalka se je pomikala v smeri k Tihemu oceanu...

(Dalje)

Dragocene rude

Pregled svetovne proizvodnje rudnega blaga v primeri z Jugoslavijo

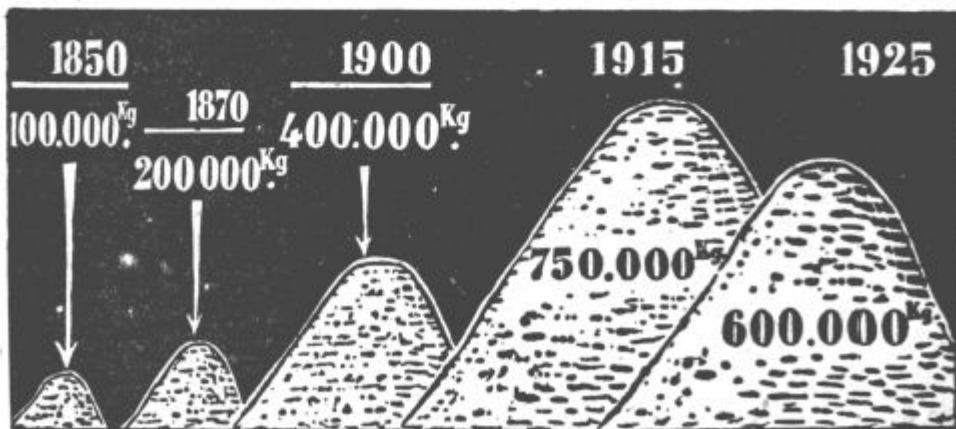
(Po raznih virih sestavil dr. Jože Rus)

Olajšane zveze in rastoče število prometnih sredstev so gospodarsko življenje narodov silno spremenile. Noben narod ne more več živeti popolnoma sam zase. Drug je vzajemno vezan na drugega, vsak narod producira in konsumira, izvažja in uvažja kot član ene same velike svetovne družbe. Na tem mestu hočemo pogledati, kakšna so bogastva, ki je od njih ritem te mednarodne trgovine toliko odvisen, in sicer bogastva, ki jih dviga današnji človek iz drobovja svojih tal.

Da si predočimo, kakšne vrednosti tičijo v rudnem blagu, naj navedemo samo

to: v Jugoslaviji, ki danes še ne spada med rudarsko posebno delavne države, se ceni čista vrednost njenih rudarskih in plavžarskih proizvodov za l. 1928. na blizu 1½ milijarde Din; od te lepe vsote pride 553 milj. na Srbijo, 411 na Slovenijo, 318 na Bosno in 95 na Hrvaško in 34 milijonov Din na Dalmacijo. V Sloveniji je v obratu 28 rudnikov in trije plavži, ki so l. 1928. zaposlili 10.282 delavcev.

Kako naj se številne rude razdelijo na razrede, o tem obstoja v vedi precej predlogov. Vendar s stališča mednarodne trgovine, ki nas tukaj zanima v prvi

Proizvodnja zla ta v 75 letih

vrstí, ne moremo poznati druge razdelitve, kakor to, ki razlikuje: prvič dragocene rude, ki služijo za denar oziroma kot predmet lepotičja in umetnosti, zlato, srebro, platina in demant, dalje industriji koristne rude, železo, baker, svinec, cink itd. in končno še rude, ki služijo poljedelstvu kot gnojila: fosfati, nitrat in kalijeva sol.

Zlato. — Res da velja platina za kovino, ki je tri- do štirikrat dražja, kljub temu je zlato in bo tudi ostalo prva in prava dragocena kovina, ker platina je le preveč redka, da bi mogla služiti za sredstvo trgovskega izmenjavanja.

Zlato se najde v zemlji v treh oblikah, v zrnih in grudah med znošaji rek, v ži-

uspeh od starostne stopnje rudnih leg m od gospodarskih razmer, ki produkcijo omogočajo oziroma zvišujejo. Da, poslednji pogoj je lahko najvažnejši, ker nudi možnost umnega, a obenem tudi temeljitega izkoriščanja rude. Posamezni iskalec zlata zlatim najdiščem ob rekah ne daje več nobene važnosti, ker spiranje je danes izpodrinjeno od dnevnega kopanja: tu se zlatonosna hribina najprej mehanično zdrobi, potem pa se na kemični način, s tako zvano cijanuracijo (gl. tudi spodaj pod živo srebro), pridobi še to, kar je po zdrobljenju ostalo v hribini.

Venomer rastoče povpraševanje po zlatu je dalo povod, da se danes stika za,

Pogled na Idrijo

lah med kremencem in v plasteh, ki ležijo med skladi drugih sedimentarnih hribin. Pridobivanje zlata prve oblike, ki se vrši z izpiranjem, je lahko, ali uspeh je odvisen od golega slučaja. Bolj izdatno je dobivanje zlata iz žil, je pa težavno, ker je treba zlato ločiti od kremenca, in sicer težavnejše, čim globlje leži zlata žila. Pridobivanje zlata med hribinskimi skladi se vrši na površju, pod milim nebom (dnevni kop), vendar izločanje zlata je tu še celo naporno, zato pa tem izdatnejše.

Uspeh zlatega rudarstva je sicer odvisen še od tega, v kakšnih zemljepisnih legah so zlata polja, oziroma, koliko je dotični kraj naseljen. Dalje je odvisen

zlatom prav po vsem svetu, posebno po suhih puščavah in planjavah polarnega snega; civilizirane dežele ga namreč nimajo več v toliki meri, kakor nekdanj. Pridobivanje zlata je na ta način marsikje dvignilo kraje, ki bi ostali sicer popolnoma zapuščeni, do visoke gospodarske vrednosti in civilizacije. Tisočem rudarjev, ki so prišli v suh, puščavski kraj, se na pr. ni mogoče prehraniti drugače, kakor s pomočjo namakanja in kultiviranja suhih tal. Takšna je zgodovina Kalifornije, Avstralije in Transvala, vse tri dežele so bile iz puščav spremenjene v rodovitne, gosto naseljene kraje.

Največ zlata pridobiva Južna Afrika (Transval), ona da več zlata kakor ame-

riška USA z Avstralijo vred, ki sta sicer po produkciji prvi za Južno Afriko. Zedinjene države Severne Amerike so pridobile zlato v Coloradu in Kaliforniji, danes ga kopljejo samo iz Skalnatega gorovja in v mrzli Aljaski. Avstralija ima svoje zlate rudnike na južnem vzhodu in južnem zahodu kontinenta. Tem trem velikim producentom se pridružujejo z večjim deležem še Kanada, Mehika, Južna Amerika in Rusija. V Jugoslaviji nam nezadostno raziskana tla našega juga skrivajo pač marsikatero zlato žilo, za katero bi nas zavidal marsikateri sosed v Evropi. Izpirališča ob Dravi pri Varaždinu in ob rekah Vzhodne Srbije nimajo velikega pomena.

Srebro ima mnogo manjšo vrednost, saj so ga nekatere države kot denarno kovino popolnoma zavrgle. Najde pa se v prirodi v čistem stanju ali pa v kemijskih sestavinah z žveplom, klorom, bromom itd. Pred kakimi dvajsetimi leti so ga (kakor tudi zlato) pridobivali s pomočjo amalgamiranja ali pa direktno, danes je njegovo pridobivanje omejeno skoraj izključno na postopek cijanuracije, ki je, razen izvestnih podrobnosti, sličen postopku, ki se ga poslužuje zlato rudništvo. Najbogatejši rudniki srebra ležijo v Mehiki, ameriški Uniji (Kalifornija, Nevada), Peruju, Čile in Kolumbiji; prvi dve državi dajeta srebra skoraj dve tretjini svetovne produkcije. Pri nas se pridobiva nekaj srebra obenem s svincem.

Platina se skoraj ne najde drugače kakor v prostem stanju, v gručah ali zrnju, in sicer obenem z železno in drugimi rudami v pesku ali naplavljenem ozemlju, ki ima tudi zlata in demante. Izločanje platine pa zahteva številne kemijske operacije. Njena redkost v zvezi z njenimi svojstvi, predvsem z njeno popolno nespremenljivostjo, so napravile iz platine daleč najdragocenejšo kovino. Odkar je njeno pridobivanje v Rusiji (Ural), njeni glavni domovini, precej zaostalo, je dosegla naravnost baje-slovne cene. Danes je dajeta največ Kolumbija v Južni Ameriki in Novi Zeland v Avstraliji.

Živo srebro. — Živo srebro se najde kot tekočina le poredkoma. Navadno je spojeno z žveplom v rdečo rudo, cinober. Njegovo pridobivanje je prav lahko. Cinobrov prah se segreje na zraku. Žveplo pri tem zgori, živo srebro pa se spremeni v pare, ki se ujamejo v hladno posodo, da se zgostijo.

Zaradi svoje tekočnosti se živo srebro rabi prav mnogo v fiziki (toplomeri,

tlakomeri itd.) in medicini. Ker se v njem raztopijo skoro vse kovine razen železa, se mnogo rabi tudi v metalurgiji, n. pr. pri pridobivanju zlata, srebra itd. Zlitine kovin z živim srebrom so mnogo imenovani amalgami.

Produkcija in porabnost živega srebra sta v takem razmerju, da mu je cena dosti visoka. Zaradi tega je njegovo pridobivanje že uspešno, ako ima ruda le 1% živega srebra. Najstarejša in še danes najbogatejša dežela živega srebra je Španija (Almaden), za njo pride Italija, ki je danes v posesti kar dveh izdatnih rudnikov, Monte Amiato v Toskani in slovenske Idrije; to pa je tudi skoraj edino rudno blago, ki ga ima Italija. Potem ima te rude mnogo tudi USA (Novi Almaden v Kaliforniji), Mehika, Peru in Rusija. Na trg pride živo srebro v železnih posodah, ki držijo po 34,5 kg, vso trgovino pa ima v rokah izključno tvrdka Rothschild.

Demant se najde v zlatonosnih hribinah, in sicer v zrnju in kristalih. Najprej se ruda spere z vodo, da se odstranijo ilovnate snovi. Kar ostane, se razprostre po dobro zbitih tleh, kjer se prične pravo iskanje. Tega dela ne vršijo več stroji, temveč človeške oči in roke. Vendar ostane delovni postopek isti kakor prej. Modri kremenec, ki ima v sebi demante, se z dinamitom še bolj razdrobi. Drobir se nato izloži za par mesecev vplivom vremenskih sprememb, to je preperevanju; da se preperevanje še bolj pospeši, se kremenec marljivo škropi in premetava. Ko je modra zemlja godna, jo spravijo v izpiralne stroje. Odvajalna cev pa je namazana z lepom (limom), tako da vlažna zemlja spolzi naprej, dočim ostanejo suhi demanti prilepljeni v cevi.

Demantna polja pri Kimberleyu v Južni Afriki so danes skoraj edino nahajališče sveta, poleg nje je le še Brazilija, ki pa da komaj deseti del vseh pridobljenih demantov. Nekdaj slavna Golkonda v Prednji Indiji je že izčrpana in spada v zgodovino.

Poleg demanta prihajajo na trg dragega kamenja še vrste zelo trdega in prosojnega korunda: bela vrsta pod imenom safirja, rdeča kot rubin, zelena kot smaragd a rumena kot topaz, njihova cena pa presega včasih celo demant. Korund se najde raztresen v granitu, in sicer predvsem v Malabarju, na Kitajskem in v Tibetu.

Električna smrt

Čudno dejstvo je to, da narase vsako leto baš v zimskih mesecih število nezgod in nesreč, ki jih povzročata električna. Da narašča vrhu tega od leta do leta, se da pojasniti s čim dalje večjo uporabo elektrike v hišah in gospodinjstvu. Žal, da ne koraka vzporedno s to večjo uporabo tudi znanje o električnem toku in njegovih pojavih med onimi, ki se ga poslužujejo. Obžalovati je tudi to, da posvečajo šole nauku o elektriki, ki je najpraktičnejši del prirodoslovja, vse premalo pažnje. Saj je vendar precej majhne važnosti, da pozna povprečen učenec, ko ostavi šolo, vse formule o svetlobnih pojavih na pamet, dočim je za vsakdanje življenje velikega pomena, da-li pozna osnovne zakone in najnavadnejše pojme o elektriki ali ne. Kajti neznanje je tu lahko istovetno s smrtjo.

V zadnjih časih se grozotno množijo primeri, da izgube ljudje svoje življenje zaradi dotika z električnim tokom za razsvetljava. Običajno naziranje, da je takšen tok premalo »močan« in da te utegne kvečjemu neprijetno stresti, je treba pobijati z največjo odločnostjo. Kakor dokazuje statistika, se namreč dogaja veliko več smrtnih nesreč zaradi »šibkega« toka za razsvetljava nego zaradi toka visoke napetosti, kajti naprave z visoko napetostjo so nestrokovnjakom v splošnem težko dostopne. Nobena napetost ni prav za prav takšna, da ne bi utegnila škodovati človeškemu zdravju in življenju; osebe, ki so bolehale na srčni napaki ali so bile vdane pijači, je usmrtil že tok z napetostjo 65 voltov in prav tako osebe, ki so imele mokro obvalo ali ki so bile bose ali ki so se z vlažnimi rokami dotaknile električne žice.

Glavni vir nezgod so pokvarjena stikala, kontakti in pokvarjene obvite žice n. pr. pri namiznih svetiljkah, električnih likalnikih itd. Strokovnjak bo pri vstopu v tuje stanovanje čestokrat takoj opazil, da je porcelanasta kapica pri kakšnem stikalu nalomljena, da so kovinasti deli čisto nepokriti, a da uporablja takšno pokvarjeno stikalo staro in mlado z največjo mirnostjo dalje, kvečjemu nekoliko previdneje nego običajno. Če bi izvajali zakone o telesnih poškodbah zaradi neprevidnosti z vso strogostjo, bi moral biti kazniv že sam obstoj takšne pokvarjene električne priprave, kajti vsakdo, ki se je poslužuje brez največje

previdnosti, ograža svoje življenje. Poškodovane dele električnih naprav bi morali takoj nadomestiti z novimi in električna podjetja bi morala v tem pogledu izdati kratkomalo prisilne ukrepe, če bi dobrohotno prigovarjanje nič ne zaleglo. Lastnikom takšnih poškodovanih priprav bi morali na kratko odtegniti električni tok, dokler ne bi blagovolili izvesti potrebna popravila.

Nad vse nevarne so tudi poškodovane, prosto viseče obvite žice, ki so se nalomile zaradi pogoste rabe, da jim kovinasta duša ali posamezni konci pretrganih žic molijo prosto iz gumaste ali volnene izolacije. Včasih je takšne poškodbe komaj opaziti, ker pretrgani žični konci merijo po navadi nekoliko odlomkov milimetra v premeru. In tedaj je nesreča kmalu tu. Razen tega so namizne svetiljke starejše konstrukcije čestokrat same na sebi nevarno izdelane in so jim stikalne kljuke čisto iz kovine. Sploh bi morali gledati pri nakupu svetiljk v prvi vrsti na to, da sestojijo iz neprevodne snovi, iz porcelana, lesa itd., ker v tem primeru tok iz morebitno poškodovanega ali napačno zgrajenega kovinastega voda v notranjosti ne prehaja na površino ogrodja; vsaj stikalne kljuke bi morale biti iz porcelana. Najboljše je, če se dotakneš kovinastega stojala svetiljke šele tedaj, ko si izvlekel vtikalo iz stenskega ali podobnega kontakta. Likalnikov ne prijemlji med rabo nikoli za kovinaste dele, temveč vedno za izolirano držalo. Kadar odvijáš električno žarnico iz matice pri svetiljki, ne dotikaj se njenega kovinastega konca. Sicer so novejša matice obdane s tako širokim porcelanastim obročem, da so takšni dotiki nemogoči.

Končno naj dodamo še eno svarilo. Radioindustrija prodaja sedaj v vsakem pogledu izvrstne mrežne priključilne aparate in sprejemnike, ki dobivajo tok naravnost iz mreže. Da velja o dovodnih vrvicah tu isto, kar smo o tem že prej povedali, je samo ob sebi umevno. Toda vsakogar, ki pozna nauk o elektriki samo površno, moramo svariti pred tem, da bi si sam gradil takšne aparate (kar za spretnega človeka končno ni tako težka stvar). Baš najpopolnejši tehnični lajiki si kupujejo iz umljivih razlogov (n. pr. zaradi lahkega ravnanja) takšne mrežne sprejemnike. Če kdaj sprejema-

nje slučajno odpove, tedaj odpirajo aparat, vlečejo žarnice iz njega, se dotikajo golih kovinastih delov — in vse to, dokler učinkuje na mrežo močni tok! Tudi tu velja pravilo: Najprvo vtikalnik iz kontakta, šele potem odpiraj aparat. Najboljše pa je pravilo: Ne popravljaj sam, temveč pozovi strokovnjaka. Naj še omenimo, da znaša tudi napetost anodne baterije pri zadevnih aparatih 90

do 200 voltov, da je torej pri ravnanju s takšnimi baterijami umestna največja previdnost, zlasti pri osebah, ki so za električni tok zelo občutljive — a nihče ne ve, če ne pripada sam mednje, ker ta občutljivost ni niti najmanj vedno enaka. Nikoli pa se ne smeš dotikati s slušalom na glavi kakršnihkoli žic, stikal ali orodja, ki je v zvezi z močnim tokom ali pa bi lahko bil v takšni zvezi.

Rosita Forbes

Trgovina s sužnji v Orientu

V minulem stoletju je bil Harar središče plodonsne trgovine s sužnji v Abesiniji. Poleg žensk je dajal tudi evnuhe turškim in zapadnoarabskim haremom. Še pred vojno je cvetela trgovina s sužnji med napol sestradanima vasema Lasta in Simien, kjer jedva životarijo domači Kopti na neplodnih kamenitih visokih ravninah. Trgovina s

sužnji je segala vse do primorskega ozemlja Jemena in Hedžasa.

Starši so prodajali svoje otroke obotega spola za povprečno ceno 20 abesinskih dolarjev. Vsota, vredna mezge! Prodano deco so potem odvedli na Rdeče morje ter jo vkrcali na tako zване dause (čolne za sužnje). Ti čolni lahko križarijo v bližini kleči in se mo-

Bojevito arabsko plemo Wahabitov

rejo skrivati po cele dneve v neštetih zalivih ob eritrejski obali. Nekaj teh sirot umre že medpotoma v Meko in Sabio, čim pa jih kupijo bogati trgovci in šerifi iz zapadne Arabije, se njih usoda v primeri z domačimi razmerami znatno izboljša.

Suženstvo v Orientu je dobrodela ustanova, če se ne razvije v trgovino, ki loči deco od roditeljev. Po zakonih korana se mora ravnati s sužnjem na-

prositi gospodarja ali sodišče za zaščito.

Sužnja, ki je rodila gospodarju otroka, postane svobodna takoj ob porodu. Sicer pa je pri bogatih gospodarjih običaj, da podelijo svobodo pri vsakem večjem slavu, kar pa ne pomeni posebne izpremembe v življenju sužnjev, kajti arabsko družinsko življenje je danes prav tako patrijarhalno kakor pred tisoč leti. Moški, prosti ali kup-

Abesinski tipi

tančno tako kakor z ostalimi družinskimi člani. Suženj mora dobivati enako hrano in se mora oblačiti kakor njegov gospodar. Sužnja se ne sme zakonito omožiti proti lastni volji, in lahko zahteva enako doto kakor domača hči. Če mož slabo ravna z njo, ima pravico,

ljeni na primorskih tržiščih, jedo za isto mizo. Tudi oblačijo se enako z edino razliko, da ima abesinski črнец rajši barve nego Beduinec.

V zapadnoafriških haremih tujec zelo težko razlikuje med sužnjo in sužnjami, kajti moški in ženske nosijo težko, dra-

goceno zlato okrasje in opravljajo ne glede na spol vsa hišna opravila. Tem sužnjem je neznan občutek manjvrednosti, kajti vsak trenutek so lahko prosti, dasi to ne pomeni nikake spremembe njihovega položaja, odkar so bili prideleni skupnemu gospodinjstvu. Vsi se čutijo kakor člani ene in iste verige in zro ponosno na razred delavcev in težakov, ki nimajo v Jemenu niti pravice nositi orožje.

Edina prilika, da sužnja ostavi hišo, se nudi tedaj, če pošljejo domačo hčer v harem njenega neznanega soproga. V takih okoliščinah pa je usoda vseh deklet enaka.

Na pobudo evropskih ministrstev v Adis Abebi je izdal menelik zakon, da se ima vsak suženj ob smrti svojega gospodarja smatrati za prostega. Uspeh te odredbe je bil vse prej nego blagodejen. Kadar je umrl bogat gospodar, je ostala za njim čreda razvajenih sužnjev, ki niso poznali nobene druge dolžnosti, razen te, da so korakali pri procesijah za svojim gospodarjem. Vse njih imetje je bila puška.

V Abesiniji je zemlja last najstarejše-ga vaščana in njegove rodbine. Obdeluje se po načelih komune. Zato ne preostaja osvobojenim sužnjem drugega, kakor da se pridružujejo roparskim tol-pam, ki napadajo kakor kobilice gorske nasebine.

Ko je bil Ras Tafari še regent, je z vso odločnostjo poskušal uničiti suženjske ladje. Poprej so se karavane po 200 ali 300 otrok več ali manj javno vkrcavale, sedaj pa se vijejo te karavane s človeškim tovorom skozi jedva prodirne goščave.

Moj vodič je Lalibele v Gondar, eden izmed teh trgovcev s sužnji, mi je povedal, da se trgovina s sužnji vedno bolj krči zaradi sovražstva med vlado in poglavarji severnih plemen ter zaradi stalnega nadzorstva angleških topničark v Rdečem morju.

»Pri Alahu, težko je preskrbeti mojemu bratu, ki je trgovec v Meidi, še tako majhno število sužnjev, ki jih zahteva,« mi je rekel ter me je spomnil na bratov harem. Ta harem je bil vedno poln, kakor v kalejdoskopu so se spreminjali plahi brezizrazni obrazi izmed drugopoltnih ljudi, samo pristni muslimani iz Etiopije so ostali vedno isti. Pred vojno so množili jemenski šerifi svoje premoženje s tatvinami dece. Pokojni emir Idrisi, napreden mož, pa je

napravil temu konec. Še sedaj je mogoče kupiti v vsakem zapadnoarabskem mestu sužnja, kar pa se dogaja večinoma le z zasebno kupno pogodbo. V Jedi je hiša, kjer lahko po vsakem »romanju« (izvrstno in »sveto« opravili-čilo za transport nemih sirotnih bitij najnižje inteligence) kupiš sužnja ali sužnjo za 17 do 35 egiptskih funtov. V Jemenu in Asirju vobče ni zaprek pri kupčiji. Zato se pa tukaj cene navijajo, čim ustavi topničarka na Rdečem morju ladjo. Brezskrbno življenje, ki so ga živeli trgovci s sužnji v goratih predelih severne Abesinije, je sicer nehalo, vendar gre trgovina naprej s podkupovanjem.

Med vožnjo se morajo uboge žrtve skriti v spodnje prostore, da jih ne uzro angleške topničarke. Tam jih napol omamita smrad in vročina. Stati morajo do kolen v smradljivi vodi. Ta muka traja večasi po več dni, ako mora ladja z jetniki iskati pot skozi viharje. V Jeizanu sem opazovala prihod takšne ladje. Povedali so mi, da sta dve ženski medpotoma umrli, prav za prav poginili. Ena celo na porodu.

Po muslimanskem zakonu postanejo sužnji samo tisti, ki so jih ujeli med bitko, ali pripadniki tistih narodov in plemen, ki nimajo nobenih trdnih verskih načel. Trgovci s sužnji pa ne spoštujejo teh določb. Če izostanejo dovozi iz Abesinije, se uprizarjajo roparski pohodi vzdolž arabske obale. Dausi ali gusarske ladje so dobro oborožene, toda puške se oglasijo samo v skrajni sili. Trgovci s sužnji se poslužujejo vedno ene in iste metode. Izberejo si lahek obrežni čoln, v katerem veslajo črnci. V ta čoln se zaleti ladja z vso silo. Čoln se potopi, gusarji pa prično »reševati« dragoceno blago. Tiste, ki se jim vidijo stari in onemogli, prepuste kar smrti v valovih.

Zaman sta pod pritiskom angleške vlade proglasila kralj Husein in emir Idrisi suženjstvo za nezakonito. Dokler bo zapadna Arabija zamemjavala svojo kavo, kože in začimbe za ljudi, bo suženjstvo cvetelo dalje. Tem boli, ker se v teh krajih ceni človeško blago jedva višje od goveda.

Dokler bodo črnici sami smatrali suženjstvo za nekaj naravnega in celo neizogibnega, se suženjstvo ne bo dalo iztrebiti. V Sahari, blizu Kufre, obstoja-

Jo velike suženjske hiše, kjer se pripravljajo moški in ženske na nekaj strokoven način za tržišče. Pri tem se upošteva tudi pokolenje in sorodstvo. V Asirju sem poznala šerifa, ki je namenoma križal par sužnjev, samo da je dobil močnejše potomstvo.

Suženjstvo bo trajalo tako dolgo, dokler se bo odigraval večji del orientalskega življenja v haremu. Čuječnosti francoske in angleške vlade se je treba zahvaliti, da je trgovina s sužnji v inozemstvo že skoro popolnoma prenehala.

Kometi, vseмирski popotniki

Kaj so repatice in zakaj so bile strah človeštva?

Poglavje iz zvezdoslovja

Zvezdogledi sledijo sedaj kar tri komete na njihovi poti po prostoru, ki je viden z našega planeta. Proste oči ne bodo videle nobenega. Prva repatica ima nemško ime Schwassmann-Wachmann (1925 II = 1927); trenutno se nahaja severnozahodno ob »bete« v ozvezdju Bika. Ni nam ravno blizu, saj je v častitljivi daljavi kakih milijardo kilometrov od Zemlje. Druga repatica se imenuje Wilk (1929 d) in je 22. januarja prešla perihelij. Le-ta nam je znatno bližje: kakih 270 milijonov km. Najdeš jo celo z dobrim daljnogledom v bližini zvezde Formalhaut. Je velika kakor zvezde prve velikosti, vendar se da pri nas sila težko opazovati, ker vedno tiči nizko nad našim obzorjem. Tretjo repatico še iščejo; je tako zvani periodični komet z imenom Daniel (1909 IV) in bi imel preiti perihelij med 4. do 12. aprilom t. l. Doslej je niso videli že od l. 1909. Zvezdogledi jo pridno iščejo v ozvezdju Kita, odkoder ima kreniti k ozvezdju Rib in Ovna.

To nam nudi priliko, da izpregovorimo katero besedo o kometih ali repaticah.

V prvi četrtini našega stoletja so bile repatice kaj redek pojav. Čitateljem srednjih let utegne biti v dobrem spominu Halleyev komet, ki se je videl pri nas s prostim očesom nekako v maju l. 1910. Če pregledaš časnike izza tega časa, spoznaš, da je ta repatica delala premnogim ljudem hude preglavice. Vsa Evropa je takrat razpravljala samo o Halleyevem kometu. Repati postopač, ki se potika po vsemirju, je potisnil v ozadje vse druge probleme in vrašanja. Kaj čuda! Človek je mogel čitati v ljudskih listih in v posebnih brošurah, da »celo učeni zvezdoznanci« dopuščajo možnost resnega dvoboja med tem

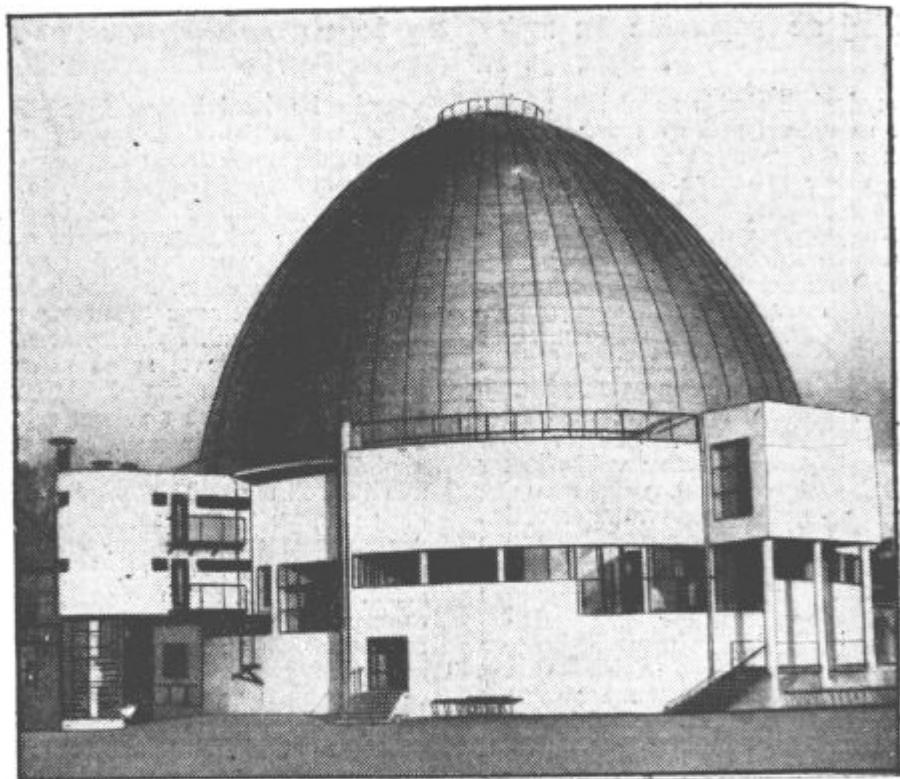
vsemirskim klativitezom in našo materjo Zemljo! S »spektralno analizo« (t. j. z raziskavo svetlobe, ki kaže po barvah, iz kakšnih prvin obstoji telo, ki jo izžareva) so namreč dognali, da vsebujejo repatice nekatere pline, ki so človeškemu in živalskemu telesu nevarni, n. pr. ogljikov oksid, kakor se razvija pri gorečem premogu (poznamo ga po modrem plamenu). Nekateri manj pomembni zvezdoslovci so se zaleteli in so resno pisali o možnosti, da Halleyeva repatica zadene s svojim repom v zemeljsko ozračje in ga napolni s tolikimi škodljivimi plini, da bi se ljudje in živali začeli dušiti. Ti poljudni, dasi dokaj osamljeni glasovi so, kajpada, našli sila širok in daljni odmev. V domišljiji preprostih ljudi se je obudil tisočletni strah, ki ga je čutilo človeštvo pred repaticami; tudi pri nas si na kmetih našel ljudi, ki so se resno pripravljali na konec sveta. Repatica je seveda čisto vljudno, ne meneč se dosti za našo postarano Zemljo (a znatno bolj dovzetna za bolj mladostno mikavnost Jupitra, Saturna in Neptuna), odšla dalje po svoji poti in — človeška domišljija si je lahko oddahnila. Ni se niti malo izpremenilo ozračje; preobzirni komet se je gibal v zelo spodobni razdalji. In če bi se bil vendar le približal?

Prirodoslovec Fabre navaja v svojem Zvezdoznanstvu primer kometa iz leta 1770., ki je bil precej blizu Zemlji (namreč samo šestkrat dalje nego se suče Luna). Ta komet ni imel nobenega vpliva na Zemljo, izvzemši tiste samovoljno iznajdene, ki so jih zaznamovali astrologi. Če bi pa bil težak kakor Zemlja, bi se bilo v tej sosesčini že »nekaj zgodilo«. To se pravi, posledice bi bile prav nedolžne: dolgost leta bi se izpremenila za 2 uri 53 minut. Torej nič

kaj naravná posledica. Kako pa plini? Repatice so sicer zelo dolge in široke, a čudovito tanke. Fabre pravi, da se tvar, iz katere sestoji repatica, ne more glede gostote primerjati z nobeno snovjo na Zemlji. Ne rahla megla in ne najnežnejši dim nista tako razredčena in prozorna, kakor je repatičin rep, ki celo prepušča zvezdno svetlobo. Zato je vsak strah pred kometom odveč!

Toda poglejmo malce v zgodovino zvezdoznanstva: ni ga nebesnega poja-

kdaj pa kdaj, niso mogli razložiti. Nekateri so videli v njih samo zemeljske izparnine, drugim pa so bile to duše znamenitih mož, ki so se dvigale v nebo. Ogromna večina ljudi je videla v pojavu repatic nadnaraven pojav, gosta iz sveta, ki se razprostira onkraj koncev vsega človeškega. Tudi grški in rimski zgodovinarji so razlagali z repaticami razne svetovne dogodke. V vsem starem veku in poslej ves srednji vek tja do 18. stoletja stoji povsem osam-

Novi planetarij v Moskvi, delo nemške tehnike (tvrdke Carl Zeiss v Jeni)

va, ki bi vzbujal toliko strahu kakor repatice. Francoski zvezdoslovec C. Flammarion je zbral o tem precej zanimivega gradiva, ki ga bomo nekaj navedli »za pouk in kratek čas«.

Medtem ko so se ljudje še nekako sprijaznili z izpremembami planetov ter proglasili zvezde-stalnice za srčkane dragulje, ki so jih bogovi pribili v nebeški svod, da razveseljujejo človeško oko in ga vzpodbujajo k hvali bogov, so ob pojavu izrednih nebesnih teles čutili grozo. Stari zvezdogledi si takih-le čudnih pojavov, ki so se pokazali samo

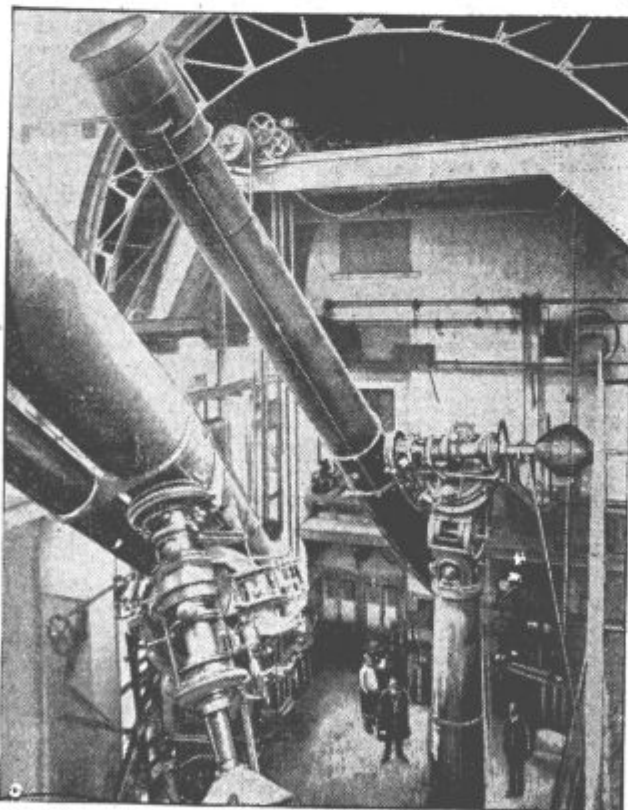
hen en sam človek, rimski stoični modroslovec Seneca, ki je zapisal: »Repatice se gibljejo pravilno po poteh, katere jim je določila priroda«. Ta mož je preroško trdil, da se bo potomstvo čudilo, kako ni moglo njegovo stoletje spoznati tako očitvidne resnice. Toda glas modrega Senece se je izgubil v tolikeri množici nevednih in bojzljivih glasov; skozi 15 stoletij sega val navivnega praznoverja o repaticah, strahu, groze in obupne vere v nastopajoči konec sveta. Srednjeveški učenjak in modrec Paracelsus je trdil, da repatice

pošiljali angeli kot svarilo. Še do današnjega dne niso popolnoma izumrli verniki v astrologijo, ki sloni na temeljni veri, da zvezde soodločajo usodo po-

Brookov komet, kakor so ga opazovali l. 1911

sameznili ljudi in usodo celih človeških skupin (držav, narodov). Pojav repatic so si po navadi razlagali tako, da se bo rodil ali umrl kak velik mož ali se odločila kakšna prepomembna bitka. Prav posebno so se bali repatic kralji in drugi mogotci. Ko je krvoločni inkvizitor Alfonz VI. izvedel, da se je pojavila repatica (l. 1674.), je planil na teraso, pljuval proti nji in ji grozil s pasjim bičem. Repatica pa se ni niti ozrla na srborito veličanstvo in je mirno nadaljevala svojo pot. Pametnejši se nam zdi odgovor znamenitega kardinala Mazarina, ki je dejal svojim dvorjanom, ko so mu umirajočemu povedali, da se je pojavila repatica kot znak njegove smrti: »Zdi se mi, da mi komet izkazuje preveliko čast.« Toda taka mnenja so bila kaj redka. Halleyev komet se je pojavil n. pr. l. 837. po Kr., ko je v Franciji vladal Ljudevit Pobožni. Pogumni vladar se je od sile prestrašil in ni več mogel najti miru. Sklical

Ogromen daljnogled za beograjsko zvezdarno, ki ga izdelujejo v svetovno znani tvornici za optične instrumente v Jeni. Refraktor ima odprtino objektivna 650 mm in goriščno razdaljo 10.5 m. Kako ogromen je daljnogled, se vidi iz primerjave med njim in delavci

je škofe in menihe, ki so mu svetovali, da naj moli, gradi cerkve in snuje nove samostane. Tako se je zgodilo. Vsi kronisti, ki poročajo o slavnem letu 1066, ko se je Viljem Osvajač polastil Anglije, beležijo pojav komete in pišejo: »Normani, ki jih vodi komet, zasedajo Anglijo.«

Tri leta potem, ko so Turki zasedli Carigrad in je bil še ves krščanski svet pod dojmom te mučne vesti (l. 1456.), se je zopet pojavila velika, bleščeča, mnogolična repatica in povzročila nepopisen strah. Papež Kalist III. je odredil, da naj vsi kristjani zvečer, ko se prikažejo prve zvezde, molijo Zdravo Marijo, da jih Bog obvaruje pred kometi in Turki. Ta običaj, ki ga spremlja večerno zvonjenje, se je ohranil do danes; redko kdo pač ve, da je nastal od strahu pred Turki in repatico.

Kakšne repatice je videla človeška domišljija, ki ni niti slutila pravega bistva tega pojava, pričuj ta-le odlomek iz spisa Ambroža Paréja »Monstres célestes«, ki je izšel l. 1528:

»Ta komet je bil tako grozen in pošasten ter je širil med ljudstvom toliki strah, da so mnogi prezgodaj osiveli, drugi pa zboleli. Videl se je neizmerno dolg in krvave barve; na temenu je bilo nekaj kakor roka, ki drži velik meč, da z njim zamahne. Na koncu meča so bile tri zvezde. Z obeh strani žarkov te zvezde si videl vse polno sekir, nožev, krvavih mečev, med njimi pa čudo grdih človeških obličij z naježenimi brki in lasmi.«

Ljudje so ob pojavu repatice, verujoč vestem o koncu sveta, izročali premoženje samostanom, — zakaj, morda ni tako težko uganiti. Menihi se niso branili teh darov; zdi se, da niso preveč trdno verovali v konec sveta, vsekakor pa so zaupali v božjo voljo, ki je zmemrom storila tako, da so samostani in cerkve obogatele od repatic.

Do 18. stoletja in še celo vse to stoletje, ki ga sicer radi označujemo kot »prosvetljeno«, so imeli ljudje o repaticah približno take pojme kakor prej v srednjem veku. Kaj čuda, saj se je tudi v 19. in 20. stoletju v nižjih plasteh še vedno vzdržala trdovratna vera, da so repatice nadnaraven pojav, ki nima nič skupnega z ostalimi nebesnimi telesi. Vendar se je že prej pripravljala podlaga za spoznanje tega pojava v okviru splošnih prirodnih zakonov. Prvi je sunil v gnezdo praznoverja slavni angle-

ški fizik Newton, ki je proučeval komet l. 1680. Ta genialni um je potrdil besede modrega Senece in dognal v repatici naravnim zakonom podvrženo vsemirsko telo, ki se po zakonu o splošni težnosti teles giblje v zelo podolgovati krivulji. Newtonov sotrudnik Halley, po katerem je dobila ime ena največjih nam znanih repatic, se je oprijel opazovanja komete in izračunavanja njegove poti. Po Halleyevem računu bi se moral komet iz l. 1682. zopet pojaviti ob koncu l. 1758. ali v začetku l. 1759. Halley je namreč sklenal, da je ta planet isti, ki se je pojavil l. 1531. in 1607. Dvoje astronomov-matematikov Lalande in ga Hortenzija Lepautova, (tista, ki se po nji imenujejo ljubiteljem cvetic dobro znane hortenzije) je šest mesecev preračunavalo skoraj noč in dan pot za 18. stoletje po Halleyu napovedanega komete. Vsa Evropa je bila radovedna, ali se bo prerokovanje izpolnilo. Pokazalo se je, da se je Halley več kot 100 let prej uštel le za nekaj mesecev, omenjena astronoma pa komaj za mesec dni. 12. marca 1759 je šel komet skozi perihelij. Bila je to velika zmaga zvezdoslovja in poslej se pota znanih kometov izračunavajo za stoletja naprej z veliko natančnostjo in z zanesljivimi podatki. Kako, to ne spada v okvir našega članka; vsekakor so taki računi sila zapleteni in težki, saj gredo v najvišjo matematiko astronomske vede.

Tako se je tedaj človeškemu umu razkrilo spoznanje o repaticah. Dognal je, da niso nič nenaravnega, marveč da spadajo v vesoljno naravo, kakor vse drugo; njih gibanje po vsemirskem prostoru ni »samovoljno«, marveč je podvrženo strogim zakonom, ki ravnajo svetove enako kot kazalce na uri.

Kaj so prav za prav kometi? Po nauku modernega zvezdoslovja so ti klativitezi telesa za se, obstoječa iz iste, vendar sila razredčene tvarine, ki tvori vsa ostala vsemirska telesa. Prosta materija, pripravljena za zgradbo svetov, je prišla pod privlačnost kakega solnca in se poslej giblje okrog njega po različnih poteh, največ v parabolah. Da prehodi svojo dolgo pot, je treba večasi stoletja, bile pa so tudi nekatere repatice, ki so se vračale znatno pogosteje. Na taki poti se utegne pripetiti tej blodni materiji kaka »nezgoda«: razcepi se n. pr. v več manjših teles ter izgine iz vidnega kroga človeških oči in le-te ojačujočih instrumentov. Taki

ostanki repatic so najbrž nekateri me-teoritni, ki padajo na zemljo in o katerih je naš list že ponovno pisal.

Repatica ima jedro, meglovit ovoj in rep. Najzanimivejši je pač rep, ki izpreminja oblike in sijaj ter vzbuja po svoji fantastičnosti nevednim ljudem največjo grozo. Rep ni stanovitven; nastane le tedaj, ko pride komet v bližino tistega solnca, katero mu s svojo privlačnostjo določa pot. Takrat se v najgostejšem delu repatice — v jedru — izvrše neke izpremembe in snov na površini tega jedra jame jačje izhlapevati v megloviti ovoj, iz katerega se fine plinaste snovi razlezejo v dolžino in širino, ki je včasih ogromna. Solnčni žarki imajo pri obliki tega repa dokaj važno vlogo. Bilo pa bi napak, če bi si jedro zamišljali kot nekaj trdnega, kakor obstoji pri planetih, ovoj in rep pa kot ozračje nad zemljo. Že zgoraj smo zapisali, da je tvar repa tako fina in redka, da nima na zemlji prave primere;

ves komet je prav za prav plast megle, ki zaradi privlačnosti ne more splahneti, ki pa je iz umljivih razlogov v notranjosti bolj zgoščena nego na obodu.

Ne da bi hoteli snov vsaj v najširših obrisih izčrpati, odgovorimo mimogrede le še na vprašanje: Koliko je kometov? Tako zvane periodične repatice imajo zvezdoslovci v natančnem razvidnosti. Opazovanih je bilo doslej čez 1000 kometov, toda v tem številu so do 17. stoletja zaobseženi zgolj tisti kometi, ki so se videli s prostim očesom, kar pa je le neznamen del. Vsak solnčni sestav utegne imeti na milijone kometov. Flammarion sodi, da jih v prostoru med Solncem in Neptunom obstoji kakih 20 milijonov najrazličnejše velikosti. Na vsem ogromnem vseмирskem otočju Rimske ceste gre potemtakem njih število v milijarde. Tako nam sodobna astronomija tudi tu odpira vidik v neizmernost...

Priredil *Ignotus*

Janez Logar

Gospod Matiče

Matiče je bil mlad gospod in je šele jeseni stopil iz šol. Dolgo je premišljeval, kaj bi? Svetovali so mu, naj bi še naprej študiral, da bi bil advokat ali pa inženjer, ako noče biti gospod dekan. No, in Matiče ni hotel biti dekan. Vsa zlahita si je ruvala lase, mama in tete.

»Jej Matiče, zakaj nočeš biti kaplan? Kmalu bi bil župnik pa korar, tak z rdečim ovratnikom. Kuharica bi ti klala kopune, jaz pa čistila škornje,« je dejala mama.

Njen brat pa, ki je bil hud svobodnjak, drugače pa soliden trgovec, se je zakrohotal:

»Ha-ha,ha, naš Matiče pa korar! Mar naj bi šel za advokata, da bi drl kmeta in gospoda.«

Teta je rekla: »Le kar pustite mojega Matičeta, on je bolj pameten kakor vsi skupaj; še sanja se nam ne, kaj vse tiči v njegovi glavici, najbrže bo minister.«

Matiče pa je modro molčal, dokler ni izpregovoril: »Še to noč me pustite, da vse dobro premislim, potlej bomo govorili naprej.«

Ko so bili drugo jutro zbrani na domačem posvetovanju, je Matiče izpre-

govoril važne besede: »Najprej mi dajte denarja, da se dobro oblečem, sem že na pol iztuhtal, kje me čaka sreča.« Takoj so se razletele tete na vse strani, da stresejo možnjičke, razparajo nogavice in oblečejo ministrskega kandidata. Mama pa je sklepala roke in je vzdihnila: »Oh, Matiče, dejal si, da mi bodo pri tebi piščeta v ponvi žvrgolela, sedaj ti moram pa šteti zadnje krajčarje.« Ali Matiče je ni poslušal in se je imenitno postavil. Kupil si je usnjen suknjič in škornje in klobuk z gamsovo brado ter je tako oblečen stopil pred zlahto. Še celo stric je prišel, ki ga drugače ni bilo spraviti iz štacune in kj ni hotel ničesar slišati poprej o Matičetovem pobiranju milih darov. »Kaj pa bo, ka: pa bo, ali greš v resnici do samega cesarja?« Matiče pa se mu je prijazno nasmehljaj in je milostljivo izpregovoril:

»O ne, striček, ali me ne vidiš? Pogledaj me kakšen sem, ali res ne veš, kaj sem? Namenjen sem, da napravim veliko karijero, da osrečim ljudstvo in pripomorem vsem k blagostanju. Ustanovim bom veliko trgovsko hišo, kamor se bo stekalo blago iz vse dežele, in od tu naprej v prekomorske kraje. K nam pa bo

prihajalo srebro in zlato. Da, striček, to bo vse nekaj drugega kakor tvoja branjarija.«

Zaproskal je striček in se veselo zasmel: »Gora zelena, to bo nekaj za naše kraje! Da, Matiče, ti si pa zares fant, presneto si dečko, saj si kar imeniten!« In stric je udaril mladega moža po plečih, da bi se bil skoraj zgrudil. Ali tega ni storil, temveč je izpregovoril: »Da, da, striček, veš, to je vse moja ideja. V par letih bomo imeli svoj avtomobil, jaz in mama in teta Ana. Juhej!« In Matiče je veselo zavriskal.

Žalostno je bilo slovo, ko je Matiče odhajal. Veliko, veliko solz je bilo prelitih, stiskali so roke, objemali so se in vzdihovali. Tete so se grudile od žalosti in skoro da si niso potresale glave s pepelom, samo striček hudobnj je žvižgal veselo in pridno poskakoval pred svojimi kupci. Tudi mama je bila zelo žalostna in je pokrižala Matičeta, preden je nastopil dolgo potovanje.

In glejte, minili so tedni, o Matičetu pa ni glasu. Že se je osula črešnja, in hruške so tudi že odcvetele, dolgi so že dnevi, in jutra vsa okovana z zlatimi zarjami. Kukavica poje in kos in žolna, alj o mladem popotniku ni glasu. Vsak dan je stopila mama na prag svoje bajtice, ali o izgubljenem sinu ji ne prinese nihče ne dobre ne slabe novice. Opolodne je šla na visoko goro in je poslala oči po beli cesti v drugo in tretjo vas, alj nikjer ni popotnika, ki bi hitel na njeno srce. In tete so plakale in vse so bile objokane, le hudobni stric si je veselo mel roke.

Nekega jutra pa, kdo stoji pred vratmi in nestirno kliče in bije s pestmi? Saj to je vendar Matiče, ki ves zagorel v usnjenem sukniču prihaja domov pod svoj rodni krov. Ni mogoče popisati veselja, ni mogoče prešteti radostnih vzklikov, ki so deževali tisto jutro na glavo mladega popotnika.

»Ali si res ti, Matiče, pogledjte, saj je res Matiče! Ali ni zrastle od zadnjič, saj je res zrastle od zadnjič. Samo nekam suh je, ali ni? Seveda, alj to pride od skrbi in dela. Kaj mislite, avtomobil ni kar tako in ne pride od sebe.«

Ko so padli Matičetu okoli vratu, ko so se od veselja nasmejali, so mu zaklali kot izgubljenemu sinu pitano puto in so napravili veliko pojedino. In tedaj so se jim razvezali jeziki. In mama je vprašala: »Povej nam vendar, kot si hodil, ali si dosti zaslužil, alj pride denar po pošti?«

»Kajpak, denar pride za njim, kako ga bo pa nosil toliko, ha ha,« se je smejal stric in se tolkel ob kolena. »Kaj ne, Matiče, vsa soseska nam bo nevoščljiva, ko bomo tako bogati.«

Teta Ana pa je dejala: »Pustite na miru mojega Matička, saj vidite, da je ves zmešan. Saj vidite, da ne more do sape, da bi nam povedal, kje je pustil svoj avtomobil. Gotovo čaka dol na Studencu, če ga ni pustil v Dobu. In v njem so tudi denarji, ki mu jih je teta Ana posodila, seveda več, veliko več, da ji lahko vrne z desetkratnimi obrestmi.« In zasmejala se je hudomušna teta Ana in je pokimala mlademu popotniku, ki je v zadregi zardeval. Ko je preslišal vse prijazne besede, je začel razkladati križe in težave. Hodil je po Polhovgrških hribih in je bil celo na Rakitni, pa tam ni bilo dosti blaga, zato se je obrnil na Štajersko, kjer ga je doletela sreča. Nakupil je več vagonov pšenice in koruze, poslal preko meje —

»Ha ha ha,« se je zakrohotal stric.

»Primate me, da ne zbežljam! Koliko vagonov si dejal?«

»Ne vem že koliko,« je jecljal Matiče. »Toliko vem, da jih je bilo veliko.«

»Oh, ti ga pa lomiš, Matiče, presneto ga lomiš. Ti še za branjevca nisi, pa govoriš o vagonih.« In gromovito se je stric zasmel, useknil se je in šel v štacuno, kjer je zapel zvonček nad vrati.

»Oh, ta stric,« se je jezil Matiče in zelo neprijetno mu je bilo, zato je iznova začel praviti o svojih kupčijah. — Oh, koliko bi zaslužil, pa ljudje nimajo blaga, zato ga ne morem kupiti. Pa tudi novci so mu pošii, zato ne more naprej s svojim podjetjem. Ampak čakajo ga sijajni zasiužki, zdaj že ve, kje je blago, prvovrstno blago. Na Hrvaško se bo potegnil, in ni hudir, da bi ne zadel zlate žile. Osupla je mama in teta in vsa žlahta. Ali kaj? Treba je zdaj pomagati, mogoče se mu pa le nasmeji sreča, in vrnil se bo z velikim bogastvom. Kar prisvetil se bo ves v žametu in zlatu. O, Matiče je prebrisan fant, on je ptič, ki ima usno glavico. Zakaj je pa hodil toliko časa v šofo, in neki ženski je že pomagal prodajati tržaške fige. Oj, Matiče jo bo že izvozil!

In zato so šle mamica in tete pa so razvezale nogavice in vsule ves drobiž Matičku v torbo. Seveda se jim je hudo storilo, ali Matiče jih je tako lepo potolažil, da se je tudi Ani srce tajalo. Odšel je veliki trgovec, še ozrl se ni, ko jo je

mašniš po klanca. Tam za jablanami je izgubil očem, ki so objokane strmele za njim.

Oj dolgi so dnevi, polni pričakovanja in hrepenenja, in dogli, predolgi bi bili tedni, da ni belega pisemca, ki pretrga žalost in razveseli tetkam srce. Matiče je pisal iz daljnih bogatih krajev iz Slavonije, zemlje ponosite. Tam doli je našel pristno robo. Da, sreča se je nasmejala Matičku, tako je pisal, in zdaj tovari blago in ga zbira in gromadi bogastvo. Hej, tetka Ana naj le počaka! To se bomo veselili in šteli zlate dukate!

Seveda je bilo vsem neizrečeno dobro pri srcu, samo stric se ni nehal smejati in je hudomušno kimal z glavo. A potem so prenehala pisma, in zopet je utihnilo veselje. Oj pridi, ptička s pisemcem, da razvedriš majki srce, ali kaj bo, saj so tudi lastavke odšle v južne dežele. Samo oblaki se vozijo izza gor, vetrovi prihajajo iz tujih dežel, o Matičku pa ni sledu. Pa zakaj naj bi pisal, ako ne utegne! Dela ima toliko, blaga se je nabralo za cele vagone, in Matiče potuje iz kraja v kraj, skozi hraste in šume se vozi, kjer gospodari-

ta Čaruga in Prpič. Ali njemu se ne zgodi nič žalega, ker je junak in z našim petelinom čaka na razbojnike.

In jesenski dnevi so pripeljali megle na vas in polje, Matičeta pa še ni od nikoder. Mama ima solzne oči, in tudi Ani je hudo. Nekega jutra pa — solnce je ravno hudomušno mežikalo skozi oblake — glejte, kdo stoji na pragu? Ali ni Matiče? Kje si, mama, kje si, tetka Ana, kje je druga žlahta? Ali nikar, Matiče ni sam, Matiče je v zadregi in se sramežljivo smehlja in za njegovim hrbtom —

»Oh, Matiče,« ga pozdravlja vesela mamica.

»Ali si vendar prišel,« ga hoče objeti tetka.

»Ha, ha, ha,« se prirohota stric.

»Koga pa imaš s seboj?«

»To je moja Špelka — tiho izpregovori Matiče. Mamica in tetka si zakrivata obraz, in tudi deklíč, ki se skriva za Matičkom, je ves plah in umika oči. Pa je lepo okrogel in poln in —

»Ha ha ha, pristno robo si pripeljal Matiče,« reče stric. »Saj bo krst. Pripravi se, mamica, jaz pridem za botra.«

Ivan Bajželj

Moderna ženska telesna vzgoja

V telesni vzgoji nastajajo od časa do časa struje, ki z več ali manj utemeljenimi predlogi skušajo izboljšati telesne vaje, ki naj odgovarjajo fiziološkim zahtevam sedanjega časa. Vsako teh struj ima gotove dobre strani, mnogo je pa pri tem tudi pretiravanja. Šolska telesna vzgoja kakor tudi telesnovzgojne organizacije običajno take nove in utemeljene zahteve sprejmejo med svoj delovni program, zato se vedno pojavljajo pri šolski kakor pri društveni telovadbi nove oblike in nova podavanja.

Taka nova struja se je pojavila tudi na Dunaju, ko sta prevzela vodstvo telesne vzgoje na univerzi, kjer se vzgajajo učitelji (ce) telovadbe za srednje šole dr. K. Gaulhofer in dr. Margareta Streicher. S svojimi zahtevami za izboljšanje telesne vzgoje sta prinesla dokaj svežega duha v to stroko ter sta ovrgla zastareli način avstrijske šolske telesne vzgoje.

Pri tej reformi sta se opirala deloma na zahteve fiziologov, največ na reforme švedske in danske telesne vzgoje, dalje na zahteve moderne delovne šole, posebna sta pa poudarjala vrednost naravnih gibov — zato zametujeta skoraj vse umetne vaje na orodju — ter sta z vso odločnostjo za-

htevala, da bodi telovadba del splošne vzgoje ne pa večšina.

S svojo reformo sta si pridobila priznanje in vzgojila sta novo generacijo v smislu svojih zahtev. Če odgovarja njihova reforma povsem znanstveno utemeljenim zahtevam priznanih fiziologov (Nemca dr. F. A. Schmidta, Francoza G. Demy-a in drugih), o tem tu ne bomo razpravljali, priznati pa moramo, da sta uvedla marsikatero dobro vajo, ki je bila sicer prej tudi znana, pa se je redko uporabljala. Izboljšala sta torej metodo telovadbe.

To reformirano avstrijsko telovadbo imenujejo pri nas nekateri radi »moderno telovadbo«, kar pa ni popolnoma upravičeno, zakaj v enaki ali podobni smeri se je tudi drugod reformirala telesna vzgoja.

Na vsak način pa je te vrste telovadba jako primerna za šole, ki nimajo telovadnic, oziroma telovadnega orodja, in za dom, ker ne potrebujemo nobenega orodja. Lajk si seveda pod nazivom »moderna telovadba« predstavlja neke posebne vrste vaje, ki jih svet doslej še ni videl, v resnici pa to ni nič drugega nego nekaj vaj, ki jih v sokolskem sistemu prištevamo deloma med »proste vaje«, deloma med »raznoterosti«, ki jih izvajamo po gotovih načinih, oziraje se pri tem na držanje telesa. Te vrste vaje se danes vedno pogosteje pojavljajo pri telovadbi.

Tudi pri nas je avstrijska reforma telesne vzgoje dobila vnete zagovornike, zlasti

za žensko telovadbo po vzoru dr. Streicherjeve, ki ima nekaj svojih učenk med nami. V tem pogledu prednjači ga. Ljudmila Šlibarjeva, ki je pred kratkem izdala v založbi »Belo modre« knjižnice brošuro pod naslovom: Moderna ženska telesna vzgoja.

Pod zvonečim naslovom bo vsak, ki se količkaj spozna v telesni vzgoji, pričakoval nekaj temeljitega in dovršenega, toda temu ni tako. V tej brošuri je zbranih trikrat po dvanajst vaj po načinu dr. Streicherjeve. Vaje so uvrščene v tri skupine, katerih vsaka tvori eno stopnjo više ter so določene za dnevno vežbanje. Predpis pravi, da moramo prvo skupino predelovati najmanj skozi šest mesecev, nakar prestopimo k drugi skupini, ki naj ji bo zopet posvečenih 6 mesecev potem šele lahko pravilno izvajamo tretjo skupino. Pozneje pa si smemo izbirati iz vsake skupine poljubne vaje, toda tako da jih bo zopet 12 v prvotnem redu. Ta predpis je precej receptarski, toda neškodljiv, lajiku bo celo imponiral.

Neka posebnost pa je poimenovanje vaj. Naša slovenska telovadna terminologija je že dobro utemeljena, odgovarja duhu slovenskega jezika in je tudi lajiku precej jasna in znana. Nerazumljivo je torej, zakaj trdi avtorica v uvodu, da je namenoma izbrala preproste besede, ogibajoč se strokovnih, tehničnih izrazov. Te preproste izraze namreč vsak lajiku ravno toliko ra-

zume kakor bi razumel strokovne izraze, ali pa še manj, zato je v knjigi vsaka vaja še posebej opisana in skicirana. Bilo bi torej umestnejše rabiti strokovne izraze nego svoje, od katerih so nekateri skoraj groteskni, n. pr. »zoga« poskok, »kozolec« nazaj itd. S tem so vaje menda dobile tudi »moderne nazive«. Taki izrodki pač niso v čast naši strokovni literaturi. Ali naj se povrnemo zopet nazaj h »krčistem-zam« in podobno?

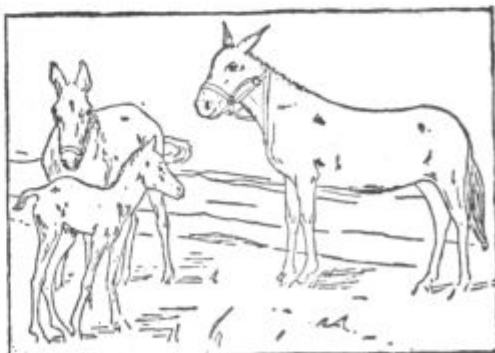
V prvem delu opisuje avtorica na kratko pod poglavji: Moderna ženska gimnastika, Ustroj človeškega telesa, Lepodržne vaje, Dihalne vaje in Zdravstvo nekaj utemeljevanj dr. Streicherjeve o moderni ženski telovadbi. Pri tem je značilno, da navaja v seznamu literature 11 različnih strokovnih del, kar je pa popolnoma nepotrebno. Pretežna večina zgoraj naštetih poglavij je namreč izvleček iz knjige: Grundzüge des österreichischen Volksschulturnens od dr. K. Gaulhofer und dr. M. Streicher. Nekaj odstavkov je celo dobesedno prevedenih iz poglavij dr. Streicherjeve, le da je njih vrstni red drugačen.

Za poznavalca literature je zanimivo, da baš te knjige »Grundzüge« ni navedla avtorica med uporabljeno literaturo! Pa bi samo ta zadostovala ali bolje naslov knjigi naj bi se glasil po dr. Streicherjevi priredila... Lepo donečemu naslovu pa vsebina v strokovnem pogledu ne odgovarja.

Plodne mule

Reja, ali bolje: proizvodnja mul je v nasprotju z rejo drugih domačih živali industrija v pravem pomenu besede, zakaj za razmnoževanje živali je treba vedno novega, svežega materiala, ker so mule - križanci med osli in kobilami — vedno neplodne. To kaže, kako so se posamezni vrstniki konjskega plemena zaradi zemljepisne ločenosti v življenjskih funkcijah oddaljili drug od drugega, čeprav so si v anatomskega pogledu popolnoma slični. Plodno križanje se je sicer ohranilo skoro med vsemi pripadniki, toda z izjemo, da so skoro vsi produkti takega križanja neplodni, kar je posebno pri mulah nerodna reč, ki v gospodarskem pogledu pomeni občutno škodo. Pomislimo samo, da mula po koristnosti v mnogih deželah daleč presega konja. Že v Italiji, Španiji in na Balkanu je precej več mul kakor konj. Na Grškem jih je približno dvakrat toliko, popolnoma slične pa so prilike tudi v afriških in azijskih pokraj-

nah ob Sredozemskem morju. V Indiji je prilično prav toliko mul kakor konj, v Ameriki pa se zlasti v Mehiki in nekaterih državah Unije v pretežnem številu uporabljajo mule.

Mula »Old Beck« in njeno drugo žrebe s konjem. Na desni: njeno prvo žrebe z oslom

Vzroki, zakaj marsikje rajši goje neplodne mule, katerih reja je v nekem smislu neekonomična, so mnogovrstni. Predvsem so mule in osli neobčutljivi za mnoge v tropičnem in subtropičnem podnebjju dokaj pogoste bolezni, ki jim konji podležejo. Poleg tega so mule v hrani zelo skromne in zadovoljive, kar podedujejo od oslov. Končno pa po velikosti in moči dobra plemena mul prav nič ne zaostajajo za našimi navadnimi delovnimi konji. Šibke osle pa celo prekašajo. Neprijetno se včasih pri mulah občuti njih muhasta narava. Bog si ga vedi zakaj jim včasih pade v glavo, da meni nič tebi nič »odlože delo« in jih ni mogoče ne z lepimi besedami, ne z bičem zopet pripraviti k pameti, dokler se samim ne zahoče. S stoičnim mirom se vležejo na tla, in vodnik si bo zaman prizadeval, spravi ti jih s tovorom zopet na noge in na pot. To pa so reči, ki razširjanja mul seve prav nič ne ovirajo.

Nedvomno bi bilo vzrejanje plodnih mul zelo velikega gospodarskega pomena. Sem pa tja se je že pisalo o posameznih plodnih mulah, a resničnosti teh vesti največkrat ni bilo mogoče kontrolirati. Mnogo resničnih primerov pa je nemara ostalo neopaženih, ker se veččaki načelno drže naziranja, da so mule neplodne. Vseeno pa imamo o plodnih mulah že iz leta 1907. zanesljivo poročilo nekega nemškega kolonista iz Brazilije. Poročilo je overovljeno tudi s slikami. Bolj zanimiva pa so uradna poročila ameriškega instituta za živinorejo, kjer so sistematično proučevali to vprašanje.

V vseh doslej dokazanih primerih, ki nasprotujejo pravilu, gre za rodovitno mulo samico. Neki ameriški časopis je pred leti poročal o taki rodovitni muli in profesor na poljedelskem institutu države Teksas Stengel se je začel zanimati za to reč ter si pustil l. 1920. pripeljati mulo »Old Beck« z žrebičkom, nakar je začel s sistematičnimi poskusi križanja. Žrebe od oslovskega žrebca je bilo temno rjave barve, drugače se pa ni v ničemer razlikovalo od navadnih mul. Nekaj nadaljnjih poskusov spariti kobilu »Old Beck« z oslom, se ni posrečilo. Šele 1923 je mulla zopet povrgla moško žrebe, a to pot s konjskim žrebcom. To žrebe je bilo rjave barve, imelo je tri bele noge in belo liso na čelu. Bilo je močno podobno očetu, samo levi sprednji del

glave je bil malo manj razvit od desnega, in levo uho je bilo pomaknjeno za spoznanje preveč nizdol. Žrebe se je rodilo na pašniku instituta, čigar člani so ga takoj po rojstvu pregledali, tako da je izključen vsak dvom o njegovih identičnosti. Naslednje leto so mulo zopet križali z oslom, žival to pot ni normalno povrgla, a plodovitost je vzlic temu dokazala. Poznejši poskusi niso rodili uspeha, prav tako brezuspešno pa je ostalo tudi vse prizadevanje, da bi ohranili rodovitno prvo žrebe. Leta 1927. je prišel na svet prvi žrebiček bastarda med mulo in konjem. Zrastel je v plemenitega jezdnega konja, ki se mu ni v ničemer poznalo oslovsko poreklo, če izvzamemo neko bolj duševno posebnost, ki jo je podedoval po materi: bal se je namreč prebresti vode kakor vsaka mulla.

Iz tega poročila in iz poprejšnjih opazovanj se vidi, da bi morda vzlic vsem težavam vendarle ne bilo nemogoče privzgojiti pleme plodnih mul. Težave so kajpada posebno spočetka zelo velike, a vredne resnega truda, če pomislimo na gospodarsko vrednost takega zaroda.

Možgani in brezžičništvo

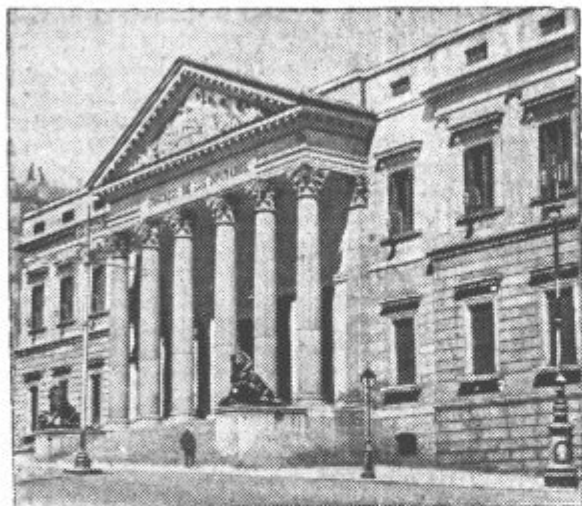
Ali živé osebe, pri katerih so možgani zaradi svojevrstne gradnje sposobni sprejemati brezžične vesti? In mar ne bi bili zaprlj v blaznico takih ljudi, češ, da imajo halucinacije, blodne prisiuhe? Ti vprašanja razglša angleški zdravnik, dr. Lenard Avery, po tisku bistrim raziskovalcem. »Ta misel se mi je vrinila ob temle dejstvu: nedavno sem imel v umobolnici priliko precej dolgo govoriti z nekim bolnikom. Po tem pomenku sem dejal psihiatru: Tega moža so gotovo pomotoma zaprlj. Zdi se mi čisto zdrav na duhu. — Pri norcih se človek vselej prevari, mi je odvrnil ta strokovnjak. Kar vprašuj te ga, ali ne sliši melodij v zraku. — Vprašal sem tega »haluciniranca«, ki mi je odgovoril prav mirno, da v istini čuje godbo in da se zato še ne šteje med blazneže. — Kaj ni veliki francoski modrijan Bergson primerjal človeške možgane s telefonsko centralo? In ne bi li po odkritju televizije (daljnovidnosti) po pravici taisto domnevo uporabljali pri osebah, ki imajo sluhovne halucinacije? Sprožil sem ta problem, zaključuje dr. Avery, v nadi, da se bodo blazniški zdravniki, ker imajo več prilike za duševne raziskave, naposled odločili za takšno proučevanje.«

En dan v Madridu

Po tolikih resnih rečeh sreba človek vedrost Madrida z vso radostjo. To se je začelo v mojem primeru že ponoči ob eni, ko je v nekem parku prasketal majhen ogenj, ob katerem se je grel »sereno«, možak, ki razpolaga s ključi vseh vrat ene ulice. Ljudje ga kličejo z žvižgi, s tleskanjem rok, dokler se ne

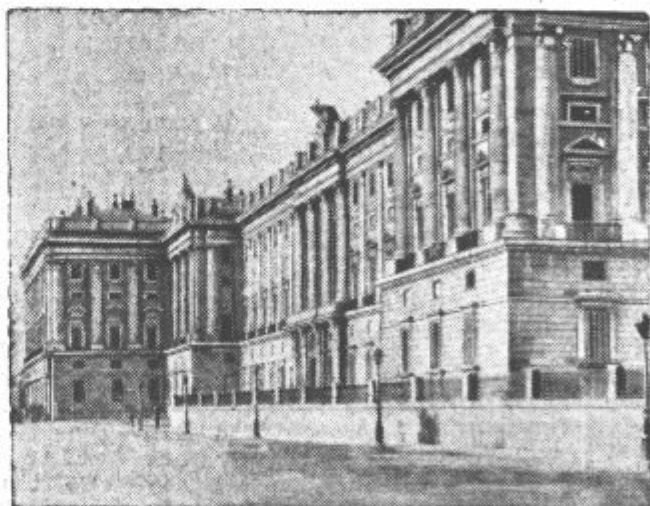
sko. Madrid se ne da oplašiti in pošilja v višave vedno nove stavbe ter jih posebno rad pileplja ob cerkve. Kaj naj potem še pomenijo »serenos«?

Veselje vsepovsod. Slepí berač na cestnem vogalu, ki mu dobrotnik ne vrže običajnih deset centimov, temveč kar svetli duro na krožnik, sumljivo

Španski parlament

*Kraljevski grad
v Madridu*

pojaví. Brez nlega ne najdeš kamna, na katerem bi te poživile Jakobove sanje! Madridčani se smejó, če se potopisci ali ljudje, ki so amaterji kakor jaz, menijo za »serena«. Toda ta blodeča starina je važnejša od nebotičnikov, ki z njimi Madrid preti svetu po američan-

otipava denar, ga spusti na tlak, kamor pade zamolklo, brez zvenka; najprej zakolne, potem se zareži in poišče novce željno na tleh, kajti ponarejeni duro, si misli, je vendarle boljši kakor nobeden.

Okrepčam se v »retiru« ob ribniku, ki je baš dovolj velik, da ga lahko premeri parna lastovka v spremstvu neštetič čolnov. Skleda vodę je začeplje-

na. Polno ladjic, ki ne morejo naprej. A izletniki vendarle ščebetajo od blaženosti kakor некоč Goethe na Curiškem jezeru. »In svežo hrano, novo kri srkam iz svobodnega sveta«.

Sprehod z Ramonom Gómezom de la Serna

Kdo je Ramon de la Serna?

Najplodovitejši španski pisatelj. Baje je nedavno zgubil stavo, ker ni mogel povedati po vrsti vseh naslovov svojih knjig. Trideset zvezkov je že zdrknilo štiridesetletniku iz roke. Zakaj je naravnost blaženo potikati se s tem pisateljem po bornih ostankih starega Madrida, to pojasni njegov iz vseh »Greguerias« skristalizirani roman »Neverjetni zdravnik«. V njem stisne zdravnik staremu prijatelju orokavičeno mahajočo roko. Prijatelj se čuti bolnega, a ne ve, kje ga čevelj žuli. Ne čevelj, prijatelj, tišči te rokavica! Zdravnik čuti, ko vidi te preutrujene rokavice na mizi, odsekane roke, nekaj preživljenega: razvaline. Pripovedujejo mu zgodbo črnogledega prijatelja. Zavrži jih! V njih je preveč preteklosti! Saj zastrupljajo tvoje življenje! Tišče te in ti delajo sramoto. To je vse. Prelomi z njimi! In tako vrže prijatelj stare arnike proč in glej! njegov pesimizem se čudežno zdrobi.

V vseh teh malih epizodah posegajo stvari v duševno življenje človeka. Av-

Spomenik Donu Quijotu in njegovemu zvestemu spremljevalcu Sanchu Pansu v Madridu

Hotel »Pošta« v Madridu

tor sam je obseden od teli duš-reči. Odmerja jim dobre in zle duše. Ni slučaj, da doseže sprehod z njim višek v Rastru, tržišču madridskih starinarjev.

Najprej pa me okrepi dobromisleči Don Ramon v stari fondi »Segoviano«. V oknu bingljajo rjastordeče, peklensko črne klobase, chorizo iz Pampelone, embuchado iz Estremadure, longaniza! Tako in še drugače je ime vsem tem krasnim, čistokrvnim španskim klobasam. Kolosalichen gospodar, ki plava v aromi svojega klobasastega paradiza, objame Dona Ramona in nas pelje skozi temne, nekoliko namenoma z minulostjo odrnele in fantastično omadeževane izbe v najtemnejšo, v pravir točilnice, v skladišče vinskih cevi. Seveda posrkamo svečano čašico pijače naravnost iz cevke. Pri začetnikih je gospodar kolikor toliko potrpežljiv; zakaj ritualno bi moral piti iz vrča in izliti njegovo vsebino za pas, ne da bi se dotaknil posode z ustnicami. To pa je treba umeti. Komu bi tukaj ne prišel na misel globokoumni vitez, ki je v spanju zmedeno bil po cevah, da je vino teklo kakor kri? Gospodar nas ne pusti prej, dokler nismo pokusili tudi njegovih klobas.

In zdaj med starinarje! V bližini Plaze del Rastró odkrije Don Ramon altarcček v dolbini s par revnimi cveti. Po starem madridskem običaju je ljudstvo takšne altarčke improviziralo v maju, ampak odkar je naš pisatelj odrasel, so že davno izginili. Ker pa je kljub temu našel še enega, je iz same ginjenosti spustil srebrnik v puščico. Za to mora delati pokoro. Zakaj iz vseh koncev in krajev priskakljajo gruče otrok s krožniki. Tako, kakor so nam v Toledu, tudi po nekem majskem običaju krtačili hlače pri vsakem koraku. Ne pretiravam, če rečem, da celo pisatelj, ki pozna španščino do zadnje tenčine, nima lahkega opravka z deco. Tukaj smo torej v nebesih in v peklu. Tu prodaja revna para zadnji kos svojega imetja samo zato, da bi dobil za vstopnino k bikoborbi. Tukaj z blaženim veseljem razbijajo pokvarjeni avtomobil. Mogočne razvaline! In takoj zraven dragocene predmeti, razkošno pohištvo, plastike, kostumi torerov, pahljače, ogrinjala, ure. Tu stoji Ramon de la Serna kakor začaran pred staro uro v omari z mizernim kolesiem. Za steklom pa se vidi velika Kolumbova jadrnica v boju z morskimi valovi. Trik mehanizma povzroča, da se platno dviga in pada, s

čimer nastajajo valovi, ladja pa se ma je hrabro naprej po predpisanem ritmu. Zame je to igrača, za špansko domišljijo pa pomeni karavelo, ki je Cristovalu Colonu pontagala odkriti novi svet! — Las Americas! je značilno ime te starinarske zaloge. Koliko jih je, ki so tukaj pustili v Evropi zadnje, kar so imeli! Zdelo se jim je pač, da so že v Ameriki!...

Sprehod z Ramonom de la Serna končuje v Cafe Pombo.

Tujec bi ga nedvomno spregledal. Čisto navadna kavarna z lestenci na plin! Po rdeči blazini se izprehaja maček. Ta kavarna je napolnila dva zvezka madridske literarne zgodovine; avtor je Ramon de la Serna.

Najslovitejša slovstvena imena blišče v knjigi za goste. In vsa literatura ima tu svoje zbirališče. Ortega se je zmuznil vanjo s sedmimi leti ob roki svojega očeta žurnalista. Don Ramon pa celo pred rojstvom, kajti njegova mati je v blagoslovljenem stanju po nasvetu prijateljic hodila v »Pombo« na rižev sladoled. Na steni visi velika slika: Ramon Gomez de la Serna, ko pravkar začenja govoriti na banketu. Še dolgo bi bil listal po knjigi, če bi bil naš spored že izčrpan. Toda zvečer ima predavanje José Ortega y Gasset! Naval k prejšnjim predavanjem je bil tolik, da ni bil Ortega primoran zamenjati dvorane, ampak se je moral preseliti v gledališče.

Avtomobili so prihajali kakor da bi bila gledališka predstava. Predavateljev avto tik za avtom Ramona de la Serna. Govorniška umetnost Ortege ima svoje skrivnosti. V njem ni nič divjih slapov italijanskih govornikov, nič elegance, nič dišave mnogih francoskih konferencijerjev. Še nikoli nisem slišal boljšega govornika, tako globokega in mirnega glasu, ki bi s tako zadržanim žarom in tako valujoče razvijal misli pred poslušalci. Že glas sam ima nekaj poglobljajočega.

Treba pa je zabeležiti neko posebnost! Vsako predavanje je podvrženo cenzuri. Civilni policaj sedi na odru in poslušča. Policaj ni »posredoval«, ko je govornik citiral Leibnitza, Fichteja in celo Heineja. Ortegi ni treba, da bi zaklinjal: Sire, dajte nam svobodo misli! On si jo vzame sam!

Avtobiografski humor

Don Ramon mi je poklonil svojo avtobiografijo. Zaglavje iz zgodovine »Sa-

grada Cripta de Pombo». Življenjepis je poln temačnega humorja, kakor so »Greguerias«, njegovi feljtoni v časopisu »El Sol«, ki so ga napravili slavnega in ki se — odkar so Valery. Larbaud in Cassou na delu, da spravijo pesnika med francosko javnost — smatrajo za najboljše, kar je Evropa ustvarila v malem slogu. Don Ramon je v tej knjigi nešteto krat naslikan, kot dete v povojih, kot deček, kot mladenič brez brkov in z brki, kinematografska slika kadilca; ne manjka niti Röntgenov posnetek njegove lobanje. Ramon v svoji delovni sobi pri čitanju svoji elegantni ženi — toda Ramon je samec in dama v naravni velikosti je iz voska. Slika Ramona na trapezu v cirkusu, kjer predava in kjer se vije od njega štirideset metrov dolg rokopis. Ramon v izobčenem ogledalu! Ničemuren Narcis? Nikoli? Nihče se ne smehlja tej fo-

tografski norčavosti bolj nego sam avtor, ki se seveda tudi kot fiziognomik v tem kraljestvu slik nad vse kritično opazuje.

In potem stvaril! Hiša, kjer živi Ramon de la Serna, mora biti omamljivo fantastična! Očitno vre humoristom iz reči samih šala in tolažba, ki je ne najdejo vedno v zalogi pri ljudeh. Pri Špancu se ta svet reči stopnjuje do absurdnosti. Če kdo v žalostni muziki starih nihalnih ur in pri pogledu na muzo iz voska ustvari tako okrogel in čeden, zdaj grozen, zdaj smešen svet kakor Ramon de la Serna, ali ni s tem izpolnil svoje individualne teme časa? Zakaj sem se pomudil pri svojevrstnostih tega španskega pisatelja? Ker slutim, da žive nadpovprečeni Španci še bolj originalno in brez literarne konvencije svojemu osebnemu mitu...

V snegu in ledu

na Himalaji

Napori nemške ekspedicije — Umik iz višine 7400

Nedavno se je vrnila v Evropo skupina planincev, ki so lani meseca junija odrinili na težko in naporno turo v Himalajsko pogorje. Hoteli so doseči vršac Kanhenjunga, visok 8585 m, ki o njem sodijo, da je tretja najvišja gora sveta. Prišli pa so samo 7450 m visoko in so pod vodstvom notarja Paula Bauerja iz Monakovega prekosili angleški rekord pohoda na Himalajo.

Odrava je odrinila na pot 25. junija iz Genove, kjer se je vkrcala na ladjo, ki je njene člane odpeljala v Kalkuto, kamor je ekspedicija prisnela 21. julija. Indijski urad »Survey of India« je dal odpravi na razpoložljivo potrebne karte. Nato je ekspedicija odrinila iz bengalskega mesta Darjilinga na vzhodnem pobočju Himalajskega pogorja 2. avgusta s sto nosači, katerih število pa se je kmalu skrčilo na 44 ljudi, zakaj poglavitni del njih bremena je bil živež, ki je zlagoma pohajal, tako da je naposled ostalo v službi komaj 13 mož. Ti so ostali pri odpravi do zadnjega in so se sijajno obnesli.

Pri primitivni naselbinj Lahen, 3000 metrov nad morjem, je konec cest in poti, tam se torej mora ustaviti vsaka odprava in napredovati počasneje. V zelo težavnih razmerah je dosegla ekspedicija jezik ledenika Zemug (3950 m) in se tam utaborila. Morala je prodirati skozi goste gozdove. Šele ko je bil premagan ta pas, se je prikazala ravnejša vegetacija, ki je v višini 5000 m skoro popolnoma izginila. V tej coni ni bilo mogoče uporabljati niti smučí, tudi če bi jih bili imeli člani odprave s seboj, pa so jih k sreči pustili nižje. Višje ležeče ozemlje pa je bilo naravnost divje razdrapano, mestoma pa je tudi kazalo široke skale. To je tisto, kar loči te azijske gore od naših evropskih Alp. Prirodna lepota pa je tudi tukaj zelo velika. Kanhenjunga leži v ozemlju Sikim, nad katerim imajo protektorat Angleži.

Vzhodni zob gore bi bil moral voditi ekspedicijo z višine 6000 m tisoč m višje. Teh tisoč metrov višine pa je bil najtežavnejši del odprave. Zob, ki so

ga morali planinci preplezati, je bil okovan z ledenim oklepom, ki se je izražal v svojevrstni podobi visokih stolpov. Ledovje pa se je oprijemalo samo skal, na vrhu je bil snežen prh. Vse to je bilo treba premagati, da je šla pot dalje. Sneg so morali planinci odgrniti in ga odmetati ter si preko leda ukrčiti pot naprej. Tako so prišli do dokaj široke ledene terase, kjer so se utaborili 6300 m nad morjem. Zgradili so si jame iz ledenih skladov, zavetišča, ki so bila zelo topla. Ti napori so trajali od 4. do 21. septembra.

Tudi naslednjih 300 m pota je stalo ljudi mnogo muke. Saj je bilo treba premagati pet velikih in majhnih ledenih mostov. Na drugem je delala odprava dve uri in pol, šele potem je mogla dalje. Največ ovir pa je tvoril četrti stolp, ki se je vzpenjal 25 m v višino ter je stal na robu zoba navpično in ozko, vrhu tega pa se je še nagibal. Zdelo se je, da bo ta ovira nepremostljiva. Kaj je storila ekspedicija? Izvrtala je predor skozi ledeni stolp in skozi odprtino prišla na drugo stran. Pri tem delu je zamudila dva dneva. Vsi, ki so poslej stopali tam skozi, so strmeli. Prehod pa je bil kljub vsemu zelo opasen, ob vrvi sta stopala vedno po dva in dva, in sicer po en planinec in en nosač. Slednji se niso upali sami čez. Nosačem so morali člani ekspedicije odvzeti tudi del bremena, tako da je odpadlo na marsikaterega planinca 25 do 30 kg teže.

Drugo taborišče je napravila odprava v višini 6600 m. Tudi tam je bilo treba izsekati jamo v led in se v njej utaboriti. To je bilo seveda mogoče samo zategadelj, ker so se bili planinci medtem že privadili na ozračje in njega ostrino. Sreča jim je bila v toliko mila, da so imeli vsi izboren tek in so jim tudi dihala izborna služila pri delu. Vreme je bilo zjutraj jasno, proti poldnevju pa se je zmehnilo in začelo je rahlo snežiti. Temperatura je bila razmeroma mila; gibala se je med 10 in 20 stopinjami Celzija.

Ko so bile premagane tehnične težave, so prišle na vrsto druge sitnosti. 28. septembra je odprava prodrla približno do višine 7000 m.

29. septembra je ekspedicija počivala in pričakovala rezerve. Dan pozneje pa se je vreme docela obrnilo. Snežilo je ves dan in zapadlo je pol metra snega. Člani odprave so počakali en dan,

2. oktobra so nadaljevali pot in so dospeli 7100 m visoko. Tam so napravili tretje taborišče, vsekali so zopet jamo v ledene skladove. Tudi to zavetišče se je izkazalo jako dobro. Predvsem se je izvrstno obneslo, ko je bilo treba nastopiti povratno pot, odkoder je ekspedicija prišla.

V tem taborišču je odprava odložila svoja bremena in se namerila brez tovorov dalje. Toda snega je bilo čedalje več. Začel pa je še pihati oster veter, ki je nosil velike oblake. Njegov piš je sprotil zagrnil sledove ekspedicije in je postavil življenje njenih članov naravnost na kocko. V višini 7400 m je odprava obstala in po štiriurnem delu sklenila, da se takoj vrne, sicer bi bila izgubljena.

Ta del poti na Kanhenjungo je bil obenem zadnji napor, da bi ekspedicija splezala na vrh. V dveh nastopnih dneh se je vreme zopet poslabšalo in sneg se je vidoma višal. Dva člana ekspedicije in dva nosača sta ostala v tretjem taborišču, ostala desetorica se je začela pomikati navzdol. Ta skupina je po nesreči zašla v napačno smer in je morala v višini 6000 m taboriti na prostem, pri čemer je dobil eden izmed planincev hude ozeblina.

Dne 6. oktobra je poskusila četvorica, ki je tvorila nekakšno zadnjo predstražo ekspedicije, zadnji naskok na vršac gore. Toda sneg vrhu tenkega leda je onemogočil nadaljnjo prodiranje. Tako je bilo 8. oktobra končno veljavno sklenjeno, da se ekspedicija vrne. Dne 11. oktobra so se vsi člani odprave zbrali v skalnem taborišču. Bilo je potem, ko so nekateri živeli do tri tedne v ledenih špiljah. Nastopili so pot v dolino. Vreme je vedno bolj nagajalo in začeli so se trgati plazovi, pri katerih pa se je ugotovilo, da niso tako česti kakor v naših Alpah. Ko je odprava prišla v gozdni revir, se sneg še ni ustavil. 20. oktobra je ekspedicija prišla v Jahtang (3100 m višine). Tam je našla tričetrt m snega. Nato štiri dni hoda skozi sneg in močvirja. Na koncu četrtega dne so bili vsi udeleženci odprave v Darjelingu, kjer jih je sprejel in pogostil guverner Bengalije. Dr. Ernest Beigel je moral v kalkutsko bolnico, kjer so ga tovariši prepustili zdravniški oskrbi zaradi ozeblin. 5. novembra 1929 pa se je ekspedicija zopet vkrcala v Colombu in se je od tam z ladjo vrnila domov.

Kaj pravi Sonja Henie o sebi?

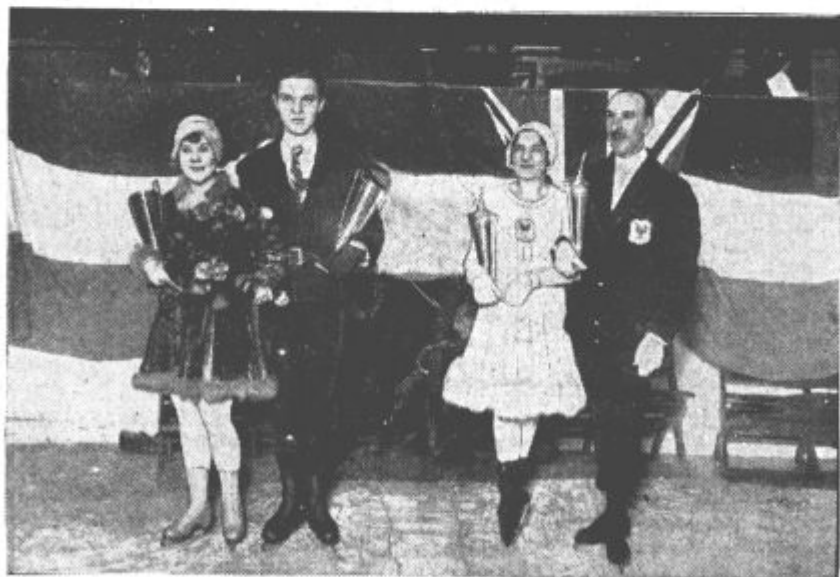
Sedemnajstletna svetovna prvakinja v umetnem drsanju Norvežanka Sonja Henie

je že več let pikantna senzacija mednarodnih drsališč. Kjerkoli se pokaže s svojo umetnostjo, osvoji vse gledalce, toda tudi stroge sodnike, ki morda niso pod vplivom njenih vnanjih čarov. Njena ljubezen do drsalk je tako navčna in vendar tako dražestna in popolna, da ji že od nežnih detinskih let ne more iztrgati iz rok ponosnega naslova svetovne prvakinje nobena izmed njenih številnih predstavnic te najgracijoznejše zimsko - sportne panoge za dame. Naj govori sama!

»Na led sem šla prvič, ko sem bila stara 4 leta, seveda ne z namenom, da bi postala prvakinja v drsanju po njem. Vozila sem se kot vsak drug otrok in sem bila vesela zime in gladkega ledu. Na Norveškem, kjer je vedno dovolj ledu, ljubijo vsi otroci drsanje. V 10. letu starosti me je nekoč opazil v Oslu drsalec po poklicu in me vprašal začudeno: »Kakšnega učitelja imate in kdo vas je naučil teh trikov?« Menda je on poskrbel, da se je začelo od tedaj občinstvo zanimati zame. Stvar je šla dalje in predstavili so me predsedniku tamošnjega drsalnega kluba, ki me je prepričal, da mi je treba še pouka. Ko so me izpraševali, odkod imam osnovne pojme svoje umetnosti, sem vedela povedati le to, da se učim od osmega leta dalje plesa v baletu, ki sem ga na prostem prenesla na led. Posebno rada sem pripovedovala, da sem že z 9. letom nastopila v baletu na gledaliških deskah.

Moj oče, ki je imel zadosti sredstev, je bil zadovoljen s tem mojim poukom. Od 10. do 12. leta sem dnevno posečala klubske drsališče v Oslu in obenem pridno hodila na

Z drsalne tekme v New Yorku
Svetovna ženska prvakinja v drsanju Sonja Henie (levo), poleg nje Avstrijec Karel Schäfer, svetovni moški prvak v drsanju. Desno: Francoska dvojica Brunet, ki je zmagala pri drsanju v pariž

baletne vaje. Drsanje je vplivalo na ples in ples na drsanje in kmalu se je pokazalo, da sem v drsanju žela mnogo lepše uspehe. Morda je to skrivnost mojega znanja, da plešem tudi na ledu. Moje drsanje končno ni drugega kot ples, ki je posebej prirejen za gladko ledeno ploskev.

Ko sem izpolnila 12 let, so mi svetovali strokovnjaki, naj grem na Dunaj. Tamkaj sem bogato pridobila v tehničnem znanju in se med drugim seznanila tudi s takratno svetovno prvakinjo Taros - Szabo, ki mi je dala mnogo dragocenih nasvetov in jo smatram še danes za svojo prvo pravo učiteljico.

Ce treniram, pripravljam vse tako, da ne morem ostati brez uspeha. Prav nič me ni sram priznati — saj morda je tudi to tajna mojega uspeha —, da se vadim po črtah, ki so narisane na ledu. S koreografom zasnujem figure, nato pa potegnem črte po ledu in po njih vadim z največjo natančnostjo. Vaje, ki jih sestavljam sama, so zelo pod vplivom baleta. Moje piruete na koncih prstov so lastnega izvora. Čeprav smatram drsanje za resno umetnost, moram reči, da mi je tudi v zabavo. Prav posebno pa zanikam, da bi hotela ali želela z drsanjem služiti denar in ponižati drsanje za svoj poklic. Trenutno mi denarja ni treba, ker so moji starši bogati; zato je drsanje zame samo privlačno in veselo razvedrilo. Morda je to tretja skrivnost mojih uspehov, ker sem mnenja, da se v tej umetnosti lahko mnogo več pokaže, če človeku ni treba misliti na to, da si služi denar.

Demant

Svetovna proizvodnja je med veliko vojno in po njej močno nazadovala. Od 6.793.000 karatov v l. 1913. je zdrknila na 3.282.000 v l. 1923. v naslednjem letu pa se je dvignila na 3.963.000, leta 1925. na 4.467.000 in 1926 na 5.597.000. Glavna proizvodnika sta Južno-afriška zveza in belgijski Kongo. Zedinjene države pokupijo okoli tri četrtine rezanih demantov na svetu za vrednost 51 milijonov dolarjev (l. 1926), ne všteti nebrušenih ali industrijskih demantov, ki jim cena presega 13 mil. dolarjev. Veletvrčke so zvezane v zadru-

gi, ki ima sedež v Londonu. Toda v zadnjih 5 letih se je zgodilo nekaj novega: nagli in nenadni razvoj v pridobivanju naplavinjskih demantov, ki jih prinašajo na trg osamljeni iskalci ali družbe. Ta proizvodnja je znašala l. 1925. komaj 23.900 karatov, l. 1926. pa že 800.000. Sodijo, da je v prvi polovici l. 1927. vrgla vsaj pol-drugi milijon karatov vrednih nad 6.5 milijonov sterlingov.

Stras

Že Egipčani so znali delati steklo, slično draguljem. Mešaje svinčev oksid z običajnim steklom, so dobili steklo velike razpršilnosti, živega leska, a ki si je hitro navzelo marog in takisto izgubilo prikupno vnanjost. Dunajčan Strasser pa, po katerem se imenujejo nepristni dragulji, je napravil s surikom (svinčeno rdečico), z jako čistim, s pepeliko in kremenjakom žarkolomno steklo izpreminjaste barve nalik dragemu kamenju, kadar je bilo brušeno. Feil in Gaudin sta po njem zasledila to, da se v mešanici svinec nadomesti z aluminijem. Rezani stras sijajno posnema demant. Ako se mešanici pred stopitvijo doda kobaltov oksid, nalikuje stras safiru. Dodavši ji kromov oksid, pa dosežeš smaragden posnetek. Ametist nastane s primesjo manganovega oksida, kobalta in Casijevega škrlata. Ponarejeni dragulji se poznajo po tem, ker so trši od kamenov, katere posnemajo in jih torej razijo. Mesto Saint-Claude v francoskem Juri, sedež draguljarstva, proizvaja v veliki meri tudi stras, ki se kaj lepo nosi.

GOLOBI PISMONOSI

Dočim skušajo v Evropi ustvariti vezi med goloboljubi in breztičnim brzjavstvom, kažejo Zedinjene države baš obratno namero. Ameriško pomorsko ministrstvo, je rabilo 800 potujočih golobov, vmes nekaj vojnih doslužencev, pri svojih signalnih postojankah. Ker je njih vzdrževanje drago, njih korist pa v naši krepki radiofonski dobi dokaj pičila, bodo vseh 800 krilatcev prodali na dražbi... Tako mrkne zopet košček svetovne zgodovine.

»ZIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrtletno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knaflj-va ul. 5.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrtletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVAŠKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostelo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Lzdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Urejuje Ivan Podržaj. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani

Naši obedi in večerje

Nedavno je neki higijeničar predlagal, naj bi se ure naših obedov in večerij premaknile, češ da bi bile s tem zadovoljene fiziološke potrebe našega telesa. Bog ve, ali je predlagatelj pomislil na to, da bi takšna sprememba povzročila celo prekucijo? Celó če bi to zahtevali zdravniki, bi se reč težko izvedla. Trajalo bi morda celih sto let ali pa še več, preden bi se ljudje pokoravali tej novotariji in premaknili ure, ki so se jim tako zajedle v tradicije in navade. Vendar pa najdemo naklon k spremi-njanju časa pri obedih in večerjah v vseh časih in pri vseh narodih.

Zgodovina »zajtrkovanja, obedovanja in večerjanja« je čisto svojevrstno in malo znano poglavje kulturne zgodovine človeštva. Zlasti v velikih mestih, kjer je nešteto vzrokov za zakasnitev — ne samo opravlki trgovskega značaja, ampak tudi obiski in celo oblačenje. Vsak izgovor je v tem oziru dobrodošel, samo da lahko navede razlog za zakasnitev. Zdi se, kakor bi ljudje naravnost strémeli za tem, kako bodo zamudili obed ali večerjo! Vprašaj katerokoli gospodinjjo — vsaka ti bo vedela povedati cel roman o netočnosti prihajanja k jedi. Tu torej ne pomaga noben lek, nobena reč; ljudje so in ostanejo netočni in prihajajo prepozno k obedu in večerji. V tem oziru sta si slična gospod in delavec, najnavadnejši človek in mož iz boljše družbe.

Zgodovina besed »zajtrk« in »obed«, »dejeuner« in »diner« je zgodovina človeške netočnosti. Prav poseben rekord je v tem pogledu dosegla Francija, zakaj iz besed »dejeuner« in »diner« se zrcali naravnost ves razvoj običajev in šeg. Če danes Parižani imenujejo »dejeuner« to, kar so njih predniki v 17. veku imenovali »diner«, moramo vedeti, da se ni spremenilo nič v besedah, pač pa v navadah.

Stari Rimljani so imenovali prvo jed, ki so k nji sedli opoldne in ki je obstojala iz mrzlih jedi »prandium«, večerno jed pa »coena«. »Pranzo« in »cena« današnjih Italijanov sta se v teku dvajsetih stoletij premaknila za dve do tri ure, kar prav za prav ni posebno dosti. Kakor pri Italijanih, so se te navade spremenile tudi pri drugih narodih, predvsem pri Francozih. Spomin na rimski »prandium« živi v stari frančoščini v besedi »diner«, ki pomeni toliko kakor »konec posta«. Prvotno ni bil »souper« nič drugega kakor navadna večerna jed, obstoječa iz juha. Šele pozneje je dobil ta obrok značaj večerje. »Cène« pa se je pomikala čedalje bolj v pozno noč ter je postopoma izginjala. Obdržale so jo le še nekatere bogate rodbine, končno pa je popolnoma odpadla. Namestu zajtrka se je pojavil »diner«, ki je nastal iz prvotnega izraza »disjunare«, izposojenega iz latinščine, kjer pomeni toliko kakor »nehati se postiti«. »Diner« je bil torej

prvotno tisti obrok, ki so ga ljudje dobili, ko so prvič podnevi sedli za mizo.

V 12. in 13. veku je vladal splošen običaj diniranja po 9. uri zjutraj, medtem ko se je »supiralo« po tretji uri popoldne. V 16. stoletju pa najdemo souper premaknjen za cele tri ure, diner pa za eno uro. Kajpada niso mogli ljudje, ki so morali že pred »dinerjem« na delo, čakati do 10. ure, ne da bi kaj zavžili. Tako je prišel za označbo zajtrka v navado izraz »desjeneur«, francoski »dejeuner«, ki ima danes isti pomen kakor »diner«, namreč »končati se postiti«. Francoska beseda »dejeuner« je torej druga izdaja »dinerja«. V 17. stoletju so ljudje dinirali med 11. in 12. uro, soupirali pa med 6. in 7. uro. Proti koncu stoletja so premaknili diner v čas po 12. uri, na dvoru še na poznejši čas. V teku 18. stoletja se je premaknil diner od 2. na 5. uro; ker je bil zaradi tega dejeuner obilnejši, se je moral premakniti glavni obrok na 6. uro. Sredi 19. veka so v Parizu imeli dejeuner ob 11. diner ob 6. Šele pozneje je prišel današnji čas, namreč 12. ura za obed in 7. ura za večerjo. Danes »dejeuner« Pariz ob pol trinajstih, dinira pa med dvajseto in pol enaindvajseto.

Tako je na Francoskem, kjer je ta pojav posebno viden in jasen, ker poznajo Francozi prav za prav samo dva obroka. Tu se je v teku dveh stoletij zadevno življenje popolnoma preobrnilo, kar se tiče navad namreč. In res se kaže dandanes tendenca, da bi se dejeuner premaknil na popoldanski čas. Premaknitev dinerja je že davno primorala, da se je umaknil souper, ki se vrši ponavadi okoli polnoči, po gledališču in plesu. Ali ne bi lahko postal souper lepega dne prvi obrok v naši dnevni prehrani? Vse se lahko zgodi. Vsaj nemogoče se ne vidi, zakaj »dejeuner à la fourchette« mu je že silno podoben.

Pri nas je že od nekdaj v navadi, da jemo trikrat na dan. Zjutraj sedemo za mizo k zajtrku, opoldne k obedu ali kosilu, zvečer k večerji. Med tem pa poznamo še dve »južini«, eno zjutraj med zajtrkom in kosilom, drugo popoldne med obedom in večerjo. Glavni obrok nam je kosilo med 12. in 13. uro, večerjamo pa med 19. in 20. Odlične rodbine so si seveda usvojile francosko-angleško navado. Angleži imajo svoj zajtrk (breakfast, t. j. konec posta) med 7. in 9. uro zjutraj. Drugi zajtrk (lunch) je med 12. in 14. popoldne, glavni obrok ali diner pa imajo med 19. in 20. uro,

Iztočne vraže

Perzijci se zbog svoje vere dostikrat umivajo. Ako pa je novorojenček slaboten ali občutljiv, se radi zaobljubijo, da ga ne bodo osnažili 40 dni. Ta nehigijenska razvada se pa najde samo še med najbolj zastalimi ljudmi. Pa še drugačno praznovanje je močno ukoreninjeno, n. pr. ako daš dojenčku pojesti levja, lisičja ali volčja jetra, posušena in dobro zmeta, mislijo, da

bo zato srčan. Papigin jezik, užiti na tisti način, prinese dar zgovornosti. Šepec prahu s praga, če pride novorojencu na jezik, ga bo ščitil hudega pogleda. Učinek bo isti, ako mrvico soli potreseš na dlani, nato pa vržeš na ogenj. Ovčje oko, posušeno ter okoli vratu obešeno, te bo čuvalo urokov. Enako papir popisan z molitevco in zaprt v svileno vrečko, izprevezeno z biseri.

Rešitev računske naloge

Polmer bi morali povečati na obeh tečajih za 15 m 9 dm 2 cm 3/4 mm, če bi pa zabili klin samo na severnem tečaju, pa za približno dvakrat več.

To številko dobimo takole:

$$\begin{aligned}2(r+x)\pi - 2r\pi &= 100 \\2r\pi + 2x\pi - 2r\pi &= 100 \\2x\pi &= 100 \\x\pi &= 50 \\x &= \frac{50}{\pi} = 15.9235 \text{ m}\end{aligned}$$

Prejeli smo veliko število rešitev — kar dokazuje, da imajo naši naročniki razvit čut za tako zvani »miselni sporte« — toda nalogo je rešilo pravilno samo 19 naročnikov, čisto pravilno pa samo eden.

Zreb je določil naslednjih pet rešiteljev, ki bodo tekom tedna prejeli razpisano nagrado:

Jože Pintar, Gozd pri Kranjski gori; Anton Rupnik, Slavonski Brod; Ludovik Horvat, Radovljica; Nada Založnik, Mari bor in Anton Bregant, Murska Sobota.

Zenska kaznilnica v Berlinu, urejena v smislu novih humanih načel. Slika prikazuje povratek kaznenk v celice

ZIVLJENJE

IN KNJIGA-7

ŠTEVILKA

10

Vsebina:

Dr. Dragotin Lončar:

Spomini na T. G. Masaryka izza mojih dijaških let

Masarykovo življenje in delo

Notus:

Masarykov duh

Masarykove misli

Masaryk o svoji prvi ljubezni in ženitvi

Dr. Jože Rus:

Industriji in kmetijstvu koristne rude

Moč naroda — moč jezika

M. Skubenko-Jablanovskij:

V pasti (konec)

Se en pogled na Špansko

Več prostosti doraščajočim mladini!

Pesniška ljubezen

Več prostosti doraščajoči mladini!

»Koliko je staro dete?« je vprašal modrec atensko mater, ki mu je pripeljala malega sina, da bi ga vodil in vzgajal.

»Šest let mu je,« je odvrnila mati. »Kmalu jih bo imel sedem.«

»Če je tako,« je rekel filozof, »ne morem napraviti nič. Privedla si ga k meni štiri leta prepozno. Njegov značaj se je že izoblikoval.«

Tako pred 2500 leti! Toda načelo, ki ga je izrekel tisti modrec, se je zaradi svoje resničnosti ohranilo do današnjega dne. Prvih sedem let detinstva je tista doba, ki je najmočnejša po vplivu in odloči značaj. In v tej dobi smo pričeli ovir in vstavitve, ki jih naprtijo mlademu duhu in telesu in se vse pozneje življenje izražajo v slabosti, kolikor ne napravijo škode, ki se sploh ne da popraviti.

V vsaki hiši bi moral biti avtomat, ki bi zabeležil vsak »Ne stori!«, ki ga zavpije mati ali vzgojiteljica otroku. Če bi ta avtomatično naravnani register vsak večer pregledali, bi nas njegov poročilo osupnilo. Kaj bi našli? Trivialne, a zato vztrajne ovire naravnih dejanj. Gladovanje in mučenje človeka zaradi trenutne tolažbe roditeljev. Jetništvo duše, ki je podobna mučenemu kaznencu v majhni kletki. Morda je deklica, torej tudi žena, ki često več trpi. Matere so po narodnem zakonu na sinovih aktivnejše interesirane kakor na hčerah, zato dovoljujejo sinovom več svoboščin. Očetje pa se malo brigajo za svoje nedolžne otroke, če jih ne smatrajo za ljubke igračke. Tako tudi ne spoznajo vzrokov in učinkov — dokler ni prepozno.

Pri povprečni družini nas zanima samo negativna plat. In če se ozrem naokoli po našem modernem svetu, morem samo čutili, da negativna stran močno izstopa navzlic velikemu napredku za blaginjo otrok v našem rodu.

Nekoga dne me je obiskala izobražena gospa iz odlične družbe in me prosila za svet. Šlo je za pet let staro deklico, katero so bili zasačili, ko je vzela nekaj drobiža iz torbice svoje matere, da bi si zanje kupila slaščice.

Vprašal sem jo: »Koliko drobiža ji pa daste?«

»Drobiža?« je vzkliknila začudena mati. »Saj si v teh letih ne želi nikakega drobiža, ker bi ga enostavno izgubila.«

»Lepo,« sem dejal, »vi kopicite nepriliko nase in na otroka. Vi ravnate s svojo hčerjo prav tako, kakor so ravnali z menoj, dokler nisem dovršil svojih študij v Oxfordu in nisem vstopil v vojsko. Zatiranje staršev me je pogubilo za vedno. Prisegel sem zato, da ne bom nikoli trpinčil otrok na takšen način. Ali naj vam povem, kako sem poskušal njih vodstvo in usmerjanje?«

Začel sem ji v največje začudenje pripovedovati, da sem dajal drobiž svojemu sinu in svoji hčerki od tretjega leta dalje.

Otroka sem navajal k temu, da sta si nabavila dragocene predmete. Potom svojih napak sta se morala — učiti. S praktičnim primerom jima je tudi bilo pokazano, kako treba ohraniti to, kar je dragoceno, posebno če je šlo za nepričakovana darila tet ali stricev. Vsak moj otrok je imel lastno hranilno knjižico in nekaj denarja za silo, ki ga je lahko porabil v tiski. Ko je bil fantič star sedem let, je ponosno odprl svoj lastni bančni račun v eni izmed velikih bank v mestu. Niti jaz, niti njegova mati nisva mislila na to, da bi se vmešavala v njegove zadeve. On lahko dviga in deponira denar kakor se mu poljubi. Tudi hčeri bodo dane enake prilžnosti. Naš načrt vzgoje se je sijajno obnesel. Otroci imajo dovolj svobode, da se lahko gibljejo in še lahko razvijajo svojo mladostno domišljijo.

Prostor! Svoboda kretanja! To, menim je geslo pri vodstvu dece. Prostor v vsakem oziru, duševnem in telesnem.

Duh otroka, ki z leti bolj in bolj dozoreva in se širi, rabi tudi čedalje več prostora za svoj razvoj, prav tako, kakor je potreben prostor deletu, če začne iztezati svoje drobne ude in jame z njimi otepati okrog sebe. Vsako nerazumljivo ali nestrpno zatiranje pomeni ovirajočo zavezo pred očmi. Prostor pomeni trajno in ljubezivo vzpodbujanje — s tem postane bistveni činitelj pri vodstvu dece. Zatiranje pa je direktno zanikavanje vzpodbude. Dajmo otroku duhovno prostost — in videli bomo, da smo si s tem zagurali dragoceno glavnicco z obrestmi in z obrestmi obresti za vse življenje.

Ali moram omeniti zla, ki se porajajo neprestano iz zatiranja ali iz zamočevanja spolnega znanja? Tu sta predvsem potrebni preprosta enostavnost in odkritost.

Vsak zdrav otrok je že po naravi določen za to, da čisto po svoje preizkusi življenje. Zakaj otrok začne svoje lastno življenje s čistim in nebojazljivim izgledom. Otrok se noče okoriščati z izkustvom drugih. Opustimo poskuse, ker so nepotrebni! Kako pogostoma zatremo njegov poskus s tistim besnim »Nikar!« — že v kali.

V Angliji se govori mnogo o novem razvitku Common wealtha (meščanske družbe). Ta razvoj mora priti, pospešil pa ga ne bo »umetni človek« in stroji, marveč prepored jasnoočih, srčnih pustolovcev, moških in žensk, ki nanovo obnavljajo državo in družbo. Za britske starše našega časa tiči v stvaritvi in vzgoji teh novih pustolovcev cela prihodnost. Od nje bodo imeli korist oni sami in njih domovina. Kaj bo prišlo iz tega? Vzpodbuda ali zatiranje? »Ne smeš!« ali »Smeš?«

A. Corbett - Smith

